

70 pl. 17
✓ 1

IZVESTJA

muzejskega društva za Kranjsko.

Uredil

Anton Koblar,

društveni tajnik.

Izdalo in založilo „Muzejsko društvo za Kranjsko“.

Letnik IV.

V Ljubljani 1894.

Tiskala Ig. pl. Kleinmayr in Fed. Bamberg.

Č185

N 2701/1970

Kazalo.

Razprave.

Stran.

Grobišče pri Sv. Luciji blizu Tolmina. <i>S. Rutar</i>	1, 41, 81, 121, 169
Pogled na kranjska gradišča. <i>Ž. Pečnik</i>	6
Drobtinice iz furlanskih arhivov. <i>Ant. Koblar</i>	13, 73
Utemeljitev mesta Višnje Gore. <i>Dr. Ž. Ev. Mauring</i>	30
Regesti k domači zgodovini. <i>Dr. Fr. Kos</i>	46, 103, 134, 176, 217
K obrtni politiki 18. veka. <i>Žos. Apih</i>	58, 87
Pobirki iz dnevnika ljubljanskega škofa Hrena. <i>M. Slekovec</i>	148
Taber v šentjurijski fari pri Grosupljem. <i>M. S.</i>	156
Še jedno poročilo o zmagi pri Sisku l. 1593. <i>Janko Barlè</i>	201
Črtice o kapucinskih samostanih štajerske provincije. <i>Anton Koblar</i>	204, 229
Kronologična vrsta velesovskih prednic. <i>Janko Barlè</i>	237
Dvoje listin iz reformacijske dobe. <i>V. L.</i>	242
Praznovanje oglejskih svetnikov v ljubljanski škofiji. <i>A. Koblar</i>	247

Mali zapiski.

Občni zbor «Muzejskega društva za Kranjsko»	32
Slikane cerkve. <i>K. Črnologar</i>	33
Stare altarne svetilnice in kadilnice. <i>S.</i>	33
Usnjate altarne blazine in kazule. <i>S.</i>	33
V postojinski jami l. 1797. <i>A. K.</i>	34
Novoletna darila. <i>Ž. Vrhovec</i>	34
Iz ljubljanskih mestnih računov. <i>Ž. Vrhovec</i>	35
Kdaj so začeli na Kranjskem krompir saditi? <i>Ž. Vrhovec</i>	37
Kranjska školjka z biserom. <i>S. Robič</i>	38
Velika soda. <i>Ž. Vrhovec</i>	38
Prazgodovinske najdbe na Kranjskem l. 1894. <i>S. Rutar</i> in <i>Ž. Pečnik</i>	78, 111, 164, 210
Francoske kroglice v Ljubljani. <i>V. L.</i>	80, 119
Imenitni birmanci v Ljubljani. <i>A. K.</i>	80
Letošnja razkopavanja na Grškem. <i>S. Rutar</i>	112
Rimska postaja pri Ježici ob Savi. <i>M. S.</i>	114

Podružnica sv. Martina v Biču v šentvidski fari na Dolenjskem Stran.

<i>K. Črnologar</i>	114
Senožeški duhovni pastirji. <i>A. K.</i>	115
Kalvarija v Smledniku. <i>V. L.</i>	117
Evangelij sv. Marka. <i>A. Koblar</i>	119
Rimska cesta iz Navporta v Emono. <i>S. Rutar</i>	161
Razkopavanja po Bosni. <i>S. Rutar</i>	163
Lesen strop iz l. 1638. v Kranju. <i>I. Šubic</i>	164
Rodbina Lazarini. <i>V. L.</i>	165
Cerkvica sv. Jurija na Igu. <i>K. Črnologar</i>	166
Linhartova hiša. <i>Ž. Vrhovec</i>	167
Stara prorokovanja. <i>Ž. V.</i>	168
Nekdanji rog na ljubljanskem Gradu. <i>Ž. Vrhovec</i>	211
Vojskini ogledi ljubljanski. <i>Ž. Vrhovec</i>	212
K zgodovini zvonov na Kranjskem. <i>M. S.</i>	214
Tiskarna Tomaža Hrena. <i>Ž. Vrhovec</i>	214
Francozje v Smledniku. <i>V. L.</i>	215
Iz ljudskih spominov na Turke. <i>M. S.</i>	216
Zahvala Tom. Hrena za poslano vino. <i>Ž. V.</i>	216
Slovstvo o domoznanstvu slovenskih dežel	39, 120, 256
Rodovina Flödnig. <i>V. L.</i>	251
Zadruga ljubljanskih voznikov, imenovanih »Fliegenschützen».	
<i>Ž. Vrhovec</i>	252
Znamenita hiša v Kamniku. <i>Viktor Steska</i>	254
Veronika z Malega Gradu. <i>Viktor Steska</i>	255
Črna šola. <i>Viktor Steska</i>	255

Podobi.

Taber v šentjurijski fari pri Grosupljem	159
Lesen strop iz l. 1638. v Kranju	168

Na platnicah.

Darovi deželnemu muzeju Rudolfinumu.

IZVESTJA

Muzejskega društva za Kranjsko.

Letnik IV.

1894.

Sešitek I.

Grobišče pri Sv. Luciji blizu Tolmina.

Priobčuje S. Rutar.

Tam, kjer se kranjska Idrijca izliva v bistro Sočo, stoji v voglu med obema rekama romantična vas Sv. Lucija, ki šteje sicer le kakih 350 prebivalcev, a je vendar središče obširne župe in ima štirikrat na leto zelo imenitne sejme. Za vasjo se vzdiga grič Mirišče, na katerem je stala prazgodovinska naselbina že v «ilirski dobi», a pod njim so se našli ostanki tudi iz poznejše ilirske dobe. Ljudem se je čudno zdelo, da so našli večkrat pri oranju čudno orožje in nenavadne posode. Nekdanji župnik svetolucijski, Tomaž Rutar († 1877), je začel že l. 1848. nabirati take prazgodovinske predmete in je poročal o njih v tedanji «Arkiv za poviestnico jugoslavensku». Nabral je bil že precej lepo zbirko bronastih kotlov, fibul, korald itd., a po njegovi smrti se je vse to razneslo.

Grobišče, ki spada k omenjeni naselbini, se nahaja na nasprotni, južni strani Idrijce, 220 m visoko nad morjem. Razprostira se po nekoliko položenih njivah gospodarjev Golja, Velikonja in Dizorz (tukaj je središče cele nekropole). Na teh njivah je bil začel kopati goriški advokat in konservator osrednje komisije dr. Bizzaro že l. 1881. in je odkril 70 grobov (Mitth. der Centr.-Com. 1884, pg. CX). Kmalu potem (l. 1884) se je lotil natančnejšega preiskavanja g. dr. Karol Marchesetti na stroške mestnega muzeja v Trstu in koj za njim tudi g. Szombathy, kustos dvornega muzeja na Dunaju, na stroške tega muzeja. (Mitth. der anthropol. Ges. Wien 1887, pg. 26.)

V novejšem času je kopal pri Sv. Luciji tudi prof. Majonica iz Gorice na stroške goriškega deželnega muzeja. Dr. Marchesetti je nadaljeval svoja kopanja l. 1885., 1886., 1888., 1890. do 1892. ter izkopal v tem času 2952 grobov. Tudi Szombathyjevo število je zelo tehtno ter znaša 2480 grobov. Če se prištejejo tem še Bizzarovi grobi in 36 Majoničinih, tedaj dobimo vkupno število 5537. Ker pa še ni vse grobišče preiskano, zato je izvestno še nekaj tisoč grobov pod zemljo. In koliko so jih pa že kmetje pokončali, ko so njive orali in prekopavali! Iz tako obširnega grobišča se dá sklepati, da je bila tudi naselbina na Mirišču zelo velika in mogočna.

O svetolucijskem grobišču je ravnokar izdal dr. Marchesetti zelo obširno poročilo v XV. zvezku «*Bollettino della Società adriatica di scienze naturali*», kateremu je pridejanih trideset tablic z nariski vseh važnejših predmetov. Zlasti zanimiva je konjska oprava z nakraski po glavi, ki so popolnoma podobni onim, katere je izkopal J. Pečnik na gori Sv. Magdalene pri Šmariji. Uverjen sem, da ustrezem čitateljem naših «*Izvestij*», ako jim podam najvažnejše rezultate Marchesettijevega kopanja pri Sv. Luciji, in to tem bolj, ker se ti skoro popolnoma vjemajo z najdbami v naših grobiščih.

Čeravno je naredil dr. Marchesetti natančen načrt svojih izkopin in je vestno beležil grob za grobom, vendar ni mogel zaslediti pravega reda pri pokopavanju. Le toliko je opazil, da so grobi večkrat nagromadeni jeden okoli drugega, tako da bi se lahko mislilo na kako rodbinsko pokopališče. V obče ni mogel zapaziti, da bi imeli bogatini posebno odmerjen prostor za-se, ker se večkrat nahajajo okoli bogatih grobov take jame, v katerih ni bilo prav nikakih priložkov. Vendar pa je najdel včasih take pojase, v katerih je bilo največ relativno bogatih grobov, a po drugih krajih so se vleкли precej daleč večinoma siromašni grobi.

Na vsem svetolucijskem grobišču se nahajajo samo sežgani mrličiči, kojih ostanke so polagali ali v navadne jame, ali pa v velike lončene žare. Mrličev pa niso vedno jednako sežigali, ker nekatere kosti so tako popolnoma v vapno spre-

menjene, da imajo komaj še 1% organske tvarine; a druge so jedva nekoliko ožgane, tako da so popolnoma ohranile svojo prvotno obliko. Iz nekega groba so vzdignili skoro nepoškodovano hrbtenico, medenico in gorenji del stegen. Marchesetti je našel na vsem grobišču samo tri nesežgane mrličke, Szombathy pa dva.

Gromade za sežiganje so napravljali prav blizu nekropole, ker so včasih polagali v jame še skoro živo oglje, tako da je deloma raztopilo pridejane predmete, ki niso bili na gromadi. V drugih slučajih pa je moralo biti oglje že popolnoma ohlajeno, ker ni škodovalo tudi najbolj občutljivim predmetom, na pr. onim iz jantarja. V nobenem slučaju ni mogoče dokazati, da bi bile stale gromade na istem mestu kot grobje, tako da bi bili n. pr. pod njimi izkopali jame za mrličke. Za gromade so rabili najbolj bukova, smrekova in sploh jelova drva, potem pa lipova, hruškova in hrastova, včasih tudi jesenova in orehova. Lipova in hruškova drva so rabili najraje pri sežiganju bogatinov.

Po sežigu pobrali so navadno poleg kostij tudi oglje, katero so položili v okrogle jame, ali jih pa (redkejšo) kot plast posuli. Le izjemoma so izbrali kosti posebej («ossilegium») in skrbno položili v jeden kot groba. Ti grobi so bili včasih zelo plitki, komaj nekaj centimetrov izdolbeni; včasih pa zelo globoki, dva metra in še več. Čudno je, da so bili najglobokejši grobi navadno najsiromašnejši. Le malokdaj so bili grobi ob straneh obdani s pokončnimi kamni, ali pa s suhim primitivnim zidom. Nasproti pa so bili skoro vsi grobi pokriti s skriljo in tudi v takih slučajih, kjer je ta manjkala, da se misliti, da so jo že pri oranju s plugom iz zemlje potegnili. Nekateri skrili, zlasti lepe plošče, so bile naslonjene na podloženo kamenje, da neso strle spodej stoječe lončene posode. Skrili so bile včasih prav velikanske, celo 60 kvintalov težke, včasih pa tudi zelo majhne. Plošče so iz takoiimenovanega «volčanskega vapnenca», ki se lomi blizu Modreja.

Z malimi izjemami je ležal pod vsako skriljo le jeden sam mrlič pokopan. Le redko je bilo spodej po več mrličev (celo

do pet), in taki grobi so bili vedno zelo bogati. Okoli njih so ležali drugi, v katerih ni bilo prav nobenega priložka. Iz takih skupnih grobov se da sklepati, da se je več članov jedne obitelji ponesrečilo, ali pa da so umrli za kako kužno boleznijo. Nekateri mislijo celo na človeške žrtve, da so morali o smrti kakega imenitnega junaka ž njim vred sežgani in pokopani biti tudi njegovi sužnji.

Večkrat so nametali na kak grob tudi velik kup kamnja, kakor bi hoteli narediti kako gomilo. V drugih slučajih pa so bili taki griči naneseni nad celo skupino grobov, kakor da so hoteli s tem naznačiti obiteljsko pokopališče. Največja taka kamnena gomila je bila 10 m dolga in 5 m široka, a pod njo je ležalo 41 mrličev (25 odrasčenih in 16 otrok). Navadno so pa grobi čisto ravni in od zunaj ne kažejo nobenega znaka, kaj je pod zemljo skrito. Verjetno je pa, da so iz početka zasadili kol na vsak grob, kakor v Kobaridu, da pri poznejšem pokopavanju niso uničili prejšnjih grobov.

Ker so bili mrličji sežgani, zato se ne more soditi o anatomske lastnosti tedanjega prebivalstva. Le toliko je gotovo, da so živeli tedaj poleg močnih in hrustastih ljudi tudi vitki in drobni.

Ostanke sežganih mrličev pokladali so najnavadnejše v samo zemljo, le v 282. grobih (t. j. 9,56%) je našel doktor Marchesetti ostanke položene v žare. Te žare so bile primeroma velike, 30 do 90 cm visoke, deloma lončene, deloma bronaste. Lončene žare so nekatere gladke, druge pa z vzbočenimi trakovi opasane. Prve so večinoma iz debele ilovice in imajo majhne stranske ročaje, a druge so iz fineše ilovice, pobarvane z rdečo zemljo in položene, ali pa izmenice z rdečimi in črnimi pasovi obdane. Črno barvo so prilepljali s pomočjo smole. Opasane žare nimajo nič ročajev in so navadno večje od gladkih.

V šestih grobih so našli bronaste žare, štiri cele in dve zdrobljeni. Iz priložkov se lahko posname, da so bili to grobi bogatinov, ker je poleg bronastih žar imel vsakteri še po jedno bronasto situlo ali pa po jedno «cisto» z obroči,

po jedno ali dve posodici iz stekla in mnogo nakrasninskih predmetov. Štiri cele bronaste posode z jako lepo patino so prav dobro ohranjene in nam pričajo, da so tedanji prebivalci že znali izvrstno obdelavati bron. Posamezni pločevinski deli so tako trdno med seboj pričvrščeni, da se med njimi ne opazi niti najmanjša razpoka, in žrebljički, od znotraj zabiti, so od zunaj tako dobro začeljeni, da se njih široka glava spozna še le pri natančnejšem opazovanju.

Največja bronasta žara je visoka 930 mm in je bržkone največja do sedaj znana kovinska posoda. Zložena je iz šestih pločevinastih kosov, ki so skovani s 127. žeblički. Vrat in nazaj zakrivljeni rob sta skovana iz jednega samega kosa in sta pričvrščena s 27. žebliki k trebuhi žare. Ravno tako je tudi dno pričvrščeno s 27. žeblički k žarinemu telesu. Premer posodinega ustja znaša 250 mm, žarinega dna 288 mm, a največjega obsega 1920 mm. Druga bronasta žara, ki ima obliko situle brez ročajev, je skovana iz petih trapezoidalnih bronastih pločevin in ima rob pričvrščen na svinčen cilindrični vrat. Višina je 643 mm, premer ustja 484 mm, dna 250 mm in največjega obsega 1750 mm. Tej popolnoma podobna je druga žara, ki je samo 480 mm visoka, a ima v premeru 1510 mm.

Najbogatejši grobje so imeli samo žare za kosti in pepel, in vse druge priložke, bodisi piskre ali nakrasnine, položili so v nje in samo izjemoma tudi zunaj žare, na pr. če je kdo prav dolgo žaloval, je potem tudi zunaj žare položil še svoj poseben dar. Ravno tako se nahaja le redko oglje potreseno tudi še od zunaj okoli žare. Vendar ni treba misliti, da so bili v vseh grobih dotični priložki, ker skoro tretjina grobov (32,76%) ni imela nič drugega, nego samo oglje. Pri drugih grobiščih je bila navada, da so dajali stariši svojim prezgodaj umrlim otrokom v grob najdragocenejše predmete, a pri Sveti Luciji so jih pokopavali skoro brez vsakega priložka: samo 8,3% jih je dobilo nekaj nakrasnin. Nasprotno pa se mora reči, da je večina odraščanih dobila kak predmet v svoj grob, če so tudi ti predmeti bili slabejše tvarine in slabejšega kova.

V svetolucijskih grobih je našel dr. Marchesetti največ koraldskih zrn, in sicer 1697 iz stekla in 615 iz brona, vkupno 2312; potem raznih posod 1910 (80 bronastih, 5 steklenih in vrh tega še 282 žar) in 1737 fibul (1629 bronastih in 108 železnih). Naravno je, da so našli mnogo gumb (790 bronastih), potem igel (458), prstanov (346) in zapestnic (197). Ali čuditi se moramo, da so izkopali samo 13 vretenc za prejo in prav prav malo orožja. Iz tega bi se lahko sklepalo, da je bilo svetolucijsko prebivalstvo izredno miroljubno. (Dalje pride.)

Pogled na kranjska gradišča.

Spisal J. Pečnik.

Gradišča se imenujejo po Slovenskem kraju, na katerih so stale naselbine v predzgodovinskem času, ali pa kake večje zgradbe za časa, ko so Rimljani postali gospodarji naših dežel. Preprosti ljudje menijo, da so na vseh teh krajih nekda stali gradovi. Narodne pripovedke celo določujejo, kateri gospodje so ondi stanovali, in trdijo, da leže v gradiščih zasuti veliki zakladi. Toda zelo dvomim, da bi se kje gradišče imenoval svet, na katerem je stal kak srednjeveški grad, razun, če se je tak grad sezidal na mestu starega gradišča. Najnovejša domoznanska knjiga, namreč J. Orožnova »Das Dekanat Neukirchen, 1893«, sicer pravi na 19. strani: »Die Burgställe, gradišča, welche im Neukirchner Dekanatsbezirke und in ganz Südsteiermark in auffallend grosser Menge vorkommen, sind also die Standorte der ehemaligen slovenischen Vesten, sind die ältesten slovenischen Denkmale.« Ta opazka pa velja le tedaj, ako se potrdi podmena, da so bili res Slovenci prvotni prebivalci teh krajev. Ako so se pa Slovenci še-le v šestem stoletju naselili v svoji sedANJI domovini, ni dvoma, da so naši predniki z imenom »gradišče« krstili le one kraje, na katerih so našli sledove prastarega bivališča ali pa razvaline utrjenih zgradb iz starega veka.

Leta 1884. sem začel preiskovati gradišča po Kranjskem in Primorskem. Hodil sem včasih po več tednov od hoste do hoste in s hriba na hrib. Po Gorenjskem, Notranjskem in Kočevskem mi je ostalo še mnogo krajev nepreiskanih in tedaj nekoliko gradišč neznanih. Celo razumen in izkušen človek včasih na prvi pogled težko zasledi gradišče, ker večkrat ni videti nič več sledú kakega nasipa, ampak ravne njive in vinogradi se razširjajo na prostorih nekdanjih prazgodovinskih stanovanj. Tako je n. pr. z gradiščem v šentjernejski fari na Dolenjskem. Na takih mestih imata prvo besedo motika in kramp, ki spravljata na dan črepine piskrov, živalske kosti in ostanke prebivalcev. Paziti pa treba, da se te stvari ne zamenjajo s srednjeveškimi predmeti, ki se tudi včasih izkopljejo iz zemlje, a ne v gradiščih. Turki so namreč po naših krajih požgali marsikako vas, ki se pozneje ni več pozidala. Tudi ta pogorišča so dandanes po zunanjem nekoliko podobna starim gradiščem in tudi v njih se dobé zakopane starine. Kdor dobro pozna najdbe in ima kaj izkušnje, kmalu določi njihovo starost.

Najstarejša gradišča najdemo na Kranjskem po strmih gričih. Pri teh naselbinah so se na okrog dvigali nasipi, ki se večkrat še dandanes prav lepo poznajo. Nasipi niso bili samo za brambo trdnjavi. Zadnji čas se je dokazalo, da so ljudje po nasipih tudi stanovali. Lahko se imenujejo taka gradišča nekdanja mesta, stoječa na lepih, osamljenih gričih. Debeli koli, zabiti v zemljo, so delali obrobek nasipom. Že prvi nasip okoli srednje vrhne planjavice je meril na okrog 300 do 1000 m. Kjer so imeli dosti kamenja, kakor po Notranjskem, so zgradili med kole kamnite hiše. Kjer pa ni bilo kamenja blizu, vpletli so med kole debelo protje in takó naredili močne plotove. Zamazali so plotove z blatom ali ilovico in med-nje nasuli zemlje, v sredi so pa napravili luknje za stanovanje. Prvi nasip je bil po več metrov visok in nanj so bile prislonjene hiše, vkopane v zemljo. Za temi je stala včasih še druga vrsta hiš, kakor kažeta gradišči na Vinkovem Vrh pri Dvoru in nad Koriti pri Dobrniču.

Črepine, kosti, ilnata vretenca in drugi hišni ostanki nam dokazujejo, kje so ljudje prebivali, namreč po navadi v prvem nasipu. V okrogli ograjeni prostor na sredi stanovišča sta držala dva vhoda: jeden od severa in drugi od juga. Bila sta vhoda toliko široka, da so lahko hodili noter z vozmi. Pri vhodih je bil pa nasip precej višji, kot drugod. Gotovo so ondi stanovali čuvaji. Na lepem, ravnem prostoru v sredi gradišča so ljudje imeli shranjeno svoje imetje in tudi živino, kakor: konje, govedo, ovce in svinje. Ker je bilo tačas po gozdih še polno zverij, ni čudo, da so živino imeli spravljeno na bolj varnem kraju. Na ravnici sredi gradišča se iz te dobe malokje najdejo ostanki človeških stanovanj.

Kadar se je bilo ljudstvo namnožilo, naredili so, ako je bil kraj za to pripraven, zraven stare naselbine še drugo in tretjo in zopet vse skupaj obdali z nasipi. Tako je nastalo drugo in tretje okroglo mesto ob močno utrjenem prvem nasipu. Te vrste gradiščem, ki so najbolj obsežna, prištevamo na Kranjskem nastopna: Gradišče pri Sv. Magdaleni nad Šmarijo, ono pri Stičini, Kučar pri Metliki nad Kolpo, Vinkov Vrh pri Dvoru, gradišče nad Koritom pri Dobrniču, Klénik pri Vačah, Križni Vrh pri Mokronogu, Vinvrh pri Šmarjeti, Vinvrh nad Rako, Stari Grad nad Sv. Križem pri Kostanjevici, gradišče pri Sv. Ani nad Ribnico, Štatenberk in sosednje Brezje. Vsa ta gradišča imajo okrog sebe veliko gomil. Iz iste dobe so nekatera druga manjša gradišča, n. pr. Trzišče pri Dolenji Vasi zraven cerkniškega jezera, ki je dolenjskim gradiščem popolnoma podobno, dalje: Metle pri Blokah, Križni Vrh pri Ložu, Sv. Mihael pri Hrenovicah, Sv. Ahac pri Ilirski Bistrici, Gradišče pri Tehaboju blizu Sv. Križa pri Litiji, na Sv. Gori, pri Sv. Juriju blizu Polšnika, pri Rovišah, Velika Ilova Gora, nad Grosupljim, nad mehovsko vasjo vrh Gorjancev, pri Malnicah, Belečvrh v trebelski fari, Trebínec pri Mirni, pri Sv. Ani poleg Trebnja, pri vasi Gradišče nad Št. Rupertom, nad begunjsko vasjo na Gorenjskem, na Šmarjetni Gori pri Kranju, nad Smlednikom, na Molniku pri Lesičju in nad Rakovnikom pri Ljubljani. Najdbe

iz teh gradišč spadajo večinoma v halštatsko in laténsko dobo, le prav malokdaj se dobi kaj rimskega, kar kaže, da prebivalci niso bili mnogo zavisni od Rimljanov. Sicer so si pa starine iz teh gradišč čudovito podobne, kar bi razodevalo, da so ta gradišča cvetela v isti dobi in da je na vseh prebivalo jedno ljudstvo.

Drugačna so bila notranjska gradišča, kakor: Šilertabor, Zagorje, Sv. Primož, Knežak, gradišče nad Št. Petrom itd. Notranjske višine so skoro sama gradišča, ki so na vrhu okrogla ali jajčasta, ali kakor je nanesel svet. Ograjene so bile višine z velikanskimi kamnenimi nasipi, v katerih so imeli ljudje bivališča. Čudno je, da tudi za časa Rimljanov na Kranjskem notranjski prebivalci niso znali zidati hiš z malto, dasiravno niso imeli daleč v Trst in Oglej. Zabili so le v zemljo močne lesene droge v dveh vrstah okrog višine in med-nje zložili kamenje, tako da so ostale v sredi votline za stanovanje. Po teh nasipih sem že našel vsakovrstno orodje in nakrasnine, prazgodovinska lončena vretenca za predenje, lončene uteže za statve, črepine in kosti, poleg tega pa tudi mnogo železnega orodja, lepih igel in novcev. Po vseh notranjskih gradiščih se najdejo pa tudi starine in novci iz prve rimske dobe na Kranjskem, namreč iz predkristusovega časa, kar očitno govori za to, da so ti kraji prej prišli v dotiko z Rimljani in pod tujo oblast, kakor dolenska gradišča.

Druge vrste gradišča so bila napravljena vse drugače in bila so najbrže mlajša. Za stanovanja so si izbrali prebivalci strme hribe, na katere se od treh stranij zaradi strmine ni moglo priti. Na četrti strani, kjer so gori hodili, so pa napravili do 15 m visoke nasipe. Hiše so bile v nasipih in zadej za njimi na vrhu hriba. Okrog strmin so zaradi večje varnosti zabili še visoke kole in naredili leseno ograjo. Pri teh gradiščih ne najdeš nikoli grobov. Kaj da so ljudje delali z mrličii, ne vemo. Samo pri Dolenjem Zemonu se je našlo nekoliko grobov iz 4. stoletja po Kristusu, kar razodeva, da te vrste gradišča niso tako stara. Druga taka gradišča

so: Št. Kancijan pri Dobravi, Narpel pri Krškem, Sloka Gora pri Turjaku, Vrhtrebnje, Golo nad Igom itd., a zastonj iščeš okrog njih ostanke mrličev.

Tretje vrste gradišča najdemo na zelo rtastih hribih, kjer ni zapaziti niti na vrhu, niti pri strani hriba nobene ravnice. V strmini so čepele hiše druga nad drugo gori do vrhunca. Njihove sledove kažejo dandanes stopnicam podobne jame, ki se proti vrhu vedno bolj óžijo. Ob straneh teh stopničastih hiš so bili nasipi, ki so branili sovražnih naskokov. Zanimiva so ta gradišča, ker kažejo, kako čudne kraje so si prebivalci volili za stanovališča. Komaj se gori prileze. Na Dolenjskem takih gradišč nimamo. Vidijo se pa na Gorenjskem pri Blagovici, nad Repnjami, pri Strahovljah v zagorski okolici in pri Rovišah pod Sv. Goro. Jedino pri Strahovljah se je našlo že več grobov, v katerih so bili mrličji celi pokopani, kar zopet kaže, da so iz pozne prazgodovinske dobe, v kateri je že vladala rimska šega. Posebno čudni uhani in druge nenavadne starine so se našle v teh grobovih. Druga gradišča te vrste nimajo grobov.

Najmanj sledú imajo četrte vrste gradišča, kakršna se vidijo v Žažaru pri Vrhniki, Podkorenem na Gorenjskem in na brezštevilnih drugih krajih. Po obliki so to lepe planjave brez kakega zunanjega znamenja. Na njih se najdejo v zemlji stare črepine. Mogoče bi bilo, da so stala tu svetišča z altarji v poganski dobi Slovencev.

Ozrimo se še na nekatera posamezna gradišča, ki imajo svoje posebnosti. Na njih so ljudje stanovali v raznih prazgodovinskih dobah in za časa Rimljanov. Preznamenito je gradišče Ulaka nad Starim Trgom pri Ložu. To je bila velikanska trdnjava, kakor kažejo grozni kupi kamenja. Hiše so ljudje imeli zidane. Štirivoglate, v zemljo izkopane luknje so namreč obzidavali. Pozná se pa na prvi pogled, da tu ni zidala Rimljana roka. Čudno je, da pravega rimskega zidu sploh nikjer ne najdemo po vsem Notranjskem. Kjer je nekdanj to dobro utrjeno mesto Ulaka stalo, so sedaj njive. Poleg predmetov iz prve halštatske dobe so našli kmetje tudi

mного rimskih stvari, posebno lepih novcev do dobe cesarja Konstantina. Jednako je z gradišči v Šilertabru, nad Zagorjem in Knežakom in z mnogimi istrskimi in kraškimi gradišči semkaj do Blok. Izkopljejo se starine in novci od najstareje do skoraj najnoveje dobe rimske zgodovine, kar kaže, da so bili prebivalci že zelo zgodaj v zvezi s sosednjo Italijo. Groba pa ni okrog teh gradišč nikjer nobenega najti, dasiravno je v njih bivalo mnogo ljudstva po več stoletij. Gotovo so mrliče sežigali in pepel raztrošali po zemlji.

Nad vse znamenito je gradišče pri Sv. Lovrencu nad Polhovim Gradcem. Na visokem, strmem hribu leži lepa raván, na kateri so nekdanj stale lesene hiše. Pri vhodu je bil močno zidan stolp. Mogoče je, da so ljudje semkaj pribežali iz razdejanega Navporta (Vrhnike). Našle so se na tej gori najlepše starine iz rimskih časov, kakor: zvonci, tehtnice, sekire, žage, bakrene posode itd. Nevedni ljudje so večino teh stvari končali.

Sicer ne veliko, toda velezanimivo je gradišče na Velikem Korénu v krški fari v Suhi Krajini. Med kamenitimi brdi se tu okrog razprostirajo obširne senožeti. Na severno stran vasi se dviga rtast grič, podoben korenu. Odtod ima grič ime Korén. Ljudje pravijo, da so na njem imeli grad grofje Korenini, kar je seveda prazna pripovedka. Na severno plat je grič obrobljen s strmo pečino in le od južne strani se s težavo prileze na strmino. Zasledil sem to gradišče l. 1886. Nasipa ni nobenega; pa ga tudi zaradi strmega svetá ni bilo treba. Na vrhu je še precej velik prostor in na njem so v zemlji izkopane luknje, ki so bile na okroglo obzidane najbrž v rimskem času, a ne od Rimljanov. To so bila bivališča ljudstva, katero so Rimljani podjarmili. Na vzhodno stran griča je stala nekdanj cerkev sv. Jurija. Pred kakimi 30. leti je vanjo treščilo in je pogorela. Novo cerkev so Korenčani sezidali bolj pri vasi. Na grobljah stare cerkve sem našel rimsk kamen z napisom. Vzidan je bil kamen pred pogoriščem v cerkveno steno. Napis pové, da je bil tu pokopan Marcij, vojak II. rimske legije. Ko so premagali prvotne

prebivalce Koréna, so postavili Rimljani spomenik padlemu rojaku. V gradišču se dobé predrimske in rimske črepine. Groba ni nobenega. Le v nekem skalovju v bližni hosti je našel neki kmet kup bronastih zapestnic, igel in sekir iz prve bronaste dobe. Velikansko bronasto ovratnico je zabil v hišna vrata namestu kljuke. Kupil sem jo za muzej. Največja je izmed vseh ovratnic, kar jih ima ljubljanski muzej.

Med vsemi kranjskimi gradišči je pa najbolj nenavadno gradišče, ki leži kake tri četrti ure od Krškega nad Savo nasproti Rajhenburgu, imenovano Mladovina. Ondi sedaj stojita dve hiši. Tu se dobé sledovi prebivalcev od prve kamnitne dobe do časa Valentinijana. Našel sem orožje iz jelenovih rogov, meč iz bronaste dobe in črepine posod iz raznih starih časov. Le po notranjskih gradiščih se najdejo enako pisane lončene črepine iz predzgodovinske dobe. Rimske lončene posode so sicer prebivalci tudi delali na vreteno, a vedno so ohranili svojo posebno staro šego, ki se bistveno razlikuje od rimske. Preiskal sem vso okolico, pa groba nisem našel nobenega, dasiravno so ljudje todi prebivali že tisoč let pred Kristusom. Mrliče so morali tedaj vedno sežigati in pepel razmetavati.

To je splošni pregled kranjskih gradišč, ki slové zaradi svojih imenitnih starin čez meje našega cesarstva. Podrobneje opišem kako gradišče pri drugi priliki.¹

¹ Nisem učenjak po knjigi. Toda v zadnjih desetih letih, ko se vedno s starinoslovjem pečam in občujem s prvimi učenjaki v tej stroki, sem si pridobil toliko izkušnje, da se lahko grem merit s kakim starinoslovskim kričacom, očitajočim mi nevednost. Poglavitno je, da stvarij ne pretiram in ne sodim svojevoljno. Kar pišem, je resnica, katero mi narekuje izkušnja. V dvomljivih rečeh in prepirnih vprašanjih mi pa vodijo prepričanje najnoveji in najtrdneji dokazi; tu nočem biti — trmoglavec.

Pisatelj,

Drobtinice iz furlanskih arhivov.

Nabral Ant. Koblar.

(Dalje.)

Trebnje. Nadvojvoda Ferdinand prezentuje 22. mar. 1599 župnika in naddijakona Klemen za beneficij kapele sv. Petra v mestu Ložu in patrijarh ga potrdi 23. dec. 1600. (A,¹ b, 41.) L. 1600 pošlje Klemen dijakona Jurija Kodriča, katerega si je izvolil za pomočnika v Trebnju, da bi zadobil v Vidmu mašništvo. Poslušal je Kodrič «Caus conscientiae» na Dunaju in v Gradcu v jezuitskih kolegijih. (A, b, 47.) 16. maja 1600 toži župnik in naddijakon Klemen o pomankanju duhovnov. «Zaradi kuge postavljajo ljudje znamenja, križe in kapele, a ni ga, ki bi jih blagoslovil; zato namerava nadvojvoda v Gorici ustanoviti škofijo. Da se to zabrani in Dolenjsko ne odtrga od Ogleja, naj postavi patrijarh sufragana ali generalnega vikarja na Dolenjskem, n. pr. v Novem Mestu». (A, b, 34.) 26. sept. 1600 napové naddijakon Klemen, da naj se vsi dolenjski duhovni udeležé bližnje škofijske sinode in darujejo po jedno sv. mašo na čast sv. Duhu. (A, b, 49.) 16. dec. 1600 je prezentoval nadvojvoda za trebanjsko faro kranjskega župnika in novomeškega kanonika Krištofa Treiber-ja. (A, c, 6.) Ivan Friderik Klemen, ki se je Trebnju odpovedal, pa nastopi 17. apr. 1601 kranjsko faro. (A, b, 14.) Poprej pa še odpošlje 22. febr. 1601 naddijakonski razglas na vse fare zaradi lute-

¹ A = nadškofijski arhiv v Vidmu; a = «Libri gestorum» v njem; b = akti pod napisom «Chiese a parte Imperii»; c = zvezki z naslovom «Collazioni di beneficij»; pridejana prva (arabska ali rimska) številka pomeni zvezek, druga pa stran ali list v njem. B = videmski notarski arhiv v Vidmu. C = «Museo Civico» v Vidmu. D = mestni arhiv v Št. Danijelu. Pri teh dveh arhivih pomenijo pristavljene številke stare notarje, in sicer: 1 = Gabriel de Cremona, 2 = Eusebius de Romagnano, 3 = Gubertinus de Novate, 4 = Gandiolus, 5 = Petrus de Locha, 6 = Nicolaus, 7 = Waltherus, 8 = Henricus Praitenrewter in 9 = Melioranza de Thiene. E = kapiteljski arhiv v Vidmu in pristavljene številke pomenijo njegove zvezke in strani. O. z. = ordinacijski zapisniki in V. z. = vizitacijski zapisniki v videmskem nadškofijskem arhivu.

ranstva, govorč: «Vinograd Gospodov pustošijo zverí, divji prešiči in lisice, namreč Turki in luterani, prvi s silo, drugi s krivimi nauki. Zaradi poslednjih gotovo prvi še huje udeležujejo. Zato je sklenil nadvojvoda Ferdinand potrebiti luterane iz svojih deželâ. Naznanite tedaj župniki, ki ste na kmetih, meni vse krivoverce in krivoverstva sumne, kateri stanujejo v vaših farah; vi pa, ki pastirujete v mestih in trgih, napravite o luteranih zapisnike, da jih predložite verskim komisarjem, kadar pridejo. Populite pa tudi plevel slabega življenja!» (A, b, 49.) — 7. sept. 1647 prezentuje stiški opat Ivan za trebanjsko faro patrijarhu apost. protonotarja Simona pl. Chumberga (A, b, 23.), ki je bil potrjen 25. jan. 1648. (A, c, 12.)

Tržič. 18. jan. 1475 župnik Martin (in Nouo Foro). (A, c, 4, 41.) — 10. nov. 1484 in 19. sept. 1485 se tržiški župnik Gašpar pravda z ljubljanskim trgovcem Benediktom Cosiza ali Coschiza (Koščica). (A, a, 11, 99.) — Posvečeni so bili Tržičani: Luka, sin Krištofa Libenstaina, 19. sept. 1495 na mizni titel sester Katarine in Praksede Winkler in dedičev gradu Gutenberg v subdijakona, 27. febr. 1496 v dijakona in 19. marc. 1496 v mašnika. Jakob Gorjup, sin pok. tkalca Andreja (textoris de Nouo Forulo), je postal mašnik v Čevdadu 14. mar. 1500; Ivan Mrežnik (Mresnickh), sin pok. Luke, je pa dobil 23. dec. 1497 v Čevdadu subdijakonat na titel Lovrenca pl. Paradeyser-ja in njegovih dedičev v Tržiču, 10. mar. 1498 dijakonat in 31. mar. 1498 v Belaku mašništvo. (O. z.) — 16. jun. 1506 župnik Filip Kopoš (Khoposch). (A, b, 49.) — L. 1595. župnik Gašpar Jančič. Farni zavetnik Lovrenc Paradeiser se je tačas lastil župnikovih dohodkov. (A, b, 15.) — Po smrti župnika Jurija Vide prezentuje Henrik Paradeiser, baron v Novem Gradu in Gradišču, za faro Tomaža Podgorca, ki je potrjen 13. okt. 1635. (A, b, 23 in 49.) — Po Podgorčevi smrti je bil l. 1692. potrjen za tržiško faro Matija Košir (A, c, 17.) — Po smrti župnika Matije Koširja sta prezentovala 10. jan. 1704 Antona Kristana dva patrona, namreč Vajkard Ferdinand

Barbo grof Waxensteinski, baron v Gutneku, Passbergu in Čušperku, gospod v Kieselsteinu, Rakovniku in Dragomlju, ter Henrik Julij baron pl. Werneck, gospod na Bregu, Raki in Novem Gradu. (A, b, 41.) — 30. apr. 1704 je novopotrjeni župnik Anton Kristan imel kapelana Mateja Zormana, katerega je vzdrževal iz svojega. Kapelanije še ni bilo. — V farni cerkvi M. B. v nebo vzete je bil tačas pri altarju sv. Jurija beneficij, ustanovljen od grofov Lambergov. Beneficij je vžival Frančišek Ignacij Poljak, župnik na Koroškem. V cerkvi je bila tudi bratovščina presv. Trojice. Na pokopališču zunaj cerkve je pa stala kapela s privilegovanim altarjem škapulirske M. B., ali prav za prav sv. Mihaela, kakor je bilo pred l. 1670. V cerkvi sv. Andreja, koder so častili kovači sv. Elogija, je bil beneficij, katerega je imel tudi zgorej omenjeni župnik Poljak. Ta beneficij je ustanovil tržiški župnik Andrej Ahačič in ostavil patronsko pravico baronom pl. Brniškim (Wernegg). Cerkev sv. Jožefa nad trgom se je na novo zidala od l. 1702—1704. Tržiška fara je imela l. 1704. okrog 3000 duš. (A, b, 49.) — 22. sept. 1712, po smrti Antona Kristana, je bil za župnika v Tržiču potrjen Gašpar König. Prezentovala ga je bila udova Marija Renata pl. Barbo iz Novega Grada. (A, c, 18.) — L. 1723. je stopil v mašniški stan Tadej baron pl. Werneck, porojen Tržičan. (A, b, 49.) — 18. avg. 1749 zagotové Leonard Cemè in drugi železarji Frančišku Grochauer-ju «Titulum mensae» iz fužinske blagajnice. (A, b, 39.)

Tuhinj Spodnji. (Šmartin.) 29. sept. 1481 je bil Florijan iz Ljubljane duh. pomočnik v Tuhinju (socius diuinorum in Tuchain). (A, a, 10, 408.) — L. 1595. se imenujeta dva vikarja: Valentin Palnerius in Ivan Pilko. (A, b, 15.) — 20. nov. 1621 kurat Sebastijan Textor. (A, b, 10.) — L. 1634. je bil Adam Strosh, sin Baltazarjev iz Šmartina, posvečen v mašnika. (A, b, 39.) — Od l. 1682. do 1707. vikar Matej Bokalnikar. L. 1704. je iz svojih dohodkov vzdrževal kapelana Primoža Burkljico. V lopi zunaj cerkve sv. Martina je takrat stal altar sv. Štefana s privilegijem, da

se je ob shodih ondi darovala sv. maša. Duš je štel vikarjat 1860. (A, b, 49.) — Po smrti vikarja Bokalnikarja je kamniški župnik Rasp prezentoval 8. jul. 1707 magistra modroslovja Frančiška Mihaela Paglavca (A, b, 46.), ki je bil od patrijarha potrjen 20. okt. istega leta. (A, c, 17.)

Tuhinjski Zgornji. Vsled predloga kamniškega župnika je bil 17. febr. 1712, po smrti Andreja Ovce, od patrijarha za vikarja potrjen Matija Dimec. (A, c, 18.)

Vače. Ko so se odpovedali vojniki Volfhard Stegberški, Nikolaj Hengelmanov, Nikolaj Bernhardov, Henrik Schiech, Herman Pio, Bertold s priimkom Daybog (Dajbog), Ivan de Rubo in Konrad de Ráb, vazali patrijarha Bertranda in oglejske cerkve, fevdom na Vačah (in Watz), podelil je iste fevde patrijarh Bertrand v Vidmu 6. marc. 1337 plemenitniku Konradu Gallu z Lébeka (de Liebech) in njegovim dedičem. (D, 3, 83, list 4.) — 24. apr. 1343 je dobil Marhlin Gall z Lébeka (de Lyebech) moravsko faro. (E, I, b, 55.) — 27. jun. 1487 vikar Blaž (in Watsch). (A, a, 12, 391.) — 6. avg. 1487 duhovni pomočnik Lovrenc. (A, a, 12, 411.) — 27. febr. 1496 se omeni pl. Lamberger, oproda v lebeškem gradu (in Castro Lebeckh). (O. z.) — 14. mar. 1500 je bil v mašnika posvečen Vačan Matija, sin Ivanov. (O. z.) — 26. avg. 1500 dobi kovorsko faro Gregor z Vač. (A, a, 24, 303.) — L. 1595. je bil na Vačah vikar Gregor Šega. (A, b, 15.) — Gašpar Kastelec, domá iz vaške fare, je bil l. 1601 v Vidmu posvečen v mašnika. (A, b, 47.) — Kapelanija M. B. na Vačah v drugi polovici 16. stoletja ni imela duhovna, ker so se bili luteranski patroni iz obitelji Lamberške polastili imetja. Nadvojvoda Ferdinand je l. 1600 podelil ta beneficij ljubljanskemu kanoniku in generalnemu vikarju Andreju Stürtzensteinerju. (A, b, 46.) Po njegovi smrti je nadvojvoda prezentoval 24. sept. 1603 svojega dvornega kapelana Polidora Locatelli-ja pl. Venzono. (A, b, 23.) Baronka Sabina p. Lamberg iz Črnelega je pa 7. sept. 1603 v imenu svojega soproga barona Viljema, bivajočega v turški sužnosti, prezentovala ljubljanskega dekana dr. Mihaela

Mikca (A, b, 49.), katerega je patrijarh potrdil 4. okt. 1603. (A, c, 6.) Napela se je pravda, in 22. febr. 1606 je bil dolenski naddijakon poslan od patrijarha na Vače, da je nabil na cerkvena vrata razglas, glasèč se, da se je pravda končala na korist dr. Mikcu. (A, b, 23.) — 21. jun. 1605 prezentuje nadvojvoda Ferdinand za beneficij sv. Mihaela na Vačah po smrti Ivana Butaliča (Wutalitsch) svojega dvornega kapelana Elijo Henrika, katerega je patrijarh potrdil 29. jul. 1605. (A, b, 23 in A, c, 6.) — 8. jan. 1611 je pa beneficij sv. Mihaela dobil Marko Kodrač (Codracius). (A, c, 7.) — V l. 1636. so se na Vačah vrstili župniki Matija Juvan, Jernej Molitor in Matija Lovša. Premikal jih je opat v Dun. Novem Mestu kot patron fare. (A, b, 49.) — 6. jul. 1639 je bil potrjen za beneficij Matere božje ljubljanski kanonik Jurij Scharlich. Pred njim ga je imel mengeški župnik Andrej Šega. (A, c, 11.)

Váltova Vas. Cerkev sv. Jakoba v Valtovi Vasi (Waltersdorf) je bila 30. dec. 1501 še podružnica fare sv. Mihaela pri Novem Mestu. (A, a, 23, 138.)

Velesovo. *Fara:* Velesovske nune so v 15. stoletju volile za cerkev sv. Marjete kapelana, ki je ondi opravljal dušno pastirstvo. Poprej so ga dale izprašat, če je sposoben, in po izvolitvi ga je patrijarh potrdil. 28. marc. 1485 je bil kapelan Jurij Nuner. (A, a, 11, 158.) — 5. avg. 1487 se imenuje Leonard Sax, župnik velesovski. (A, a, 11.) — 26. marca 1494 določi patrijarh, da ima prednica pravico, prezentovati kapelana za kostniško kapelo v Cerkljah. (A, a, 17, 178.) — 22. apr. 1496 se imenujejo Andrej in Bernardin, beneficijata, ter altartist Ivan, vsi trije službujoči v velesovskem samostanu. (A, a, 16, 212.) — L. 1599. župnik Leonard Tillius. (A, b, 15.) — Naddijakon Trebuhau je pisal l. 1599: »in Michelstetten vel Velessale« in l. 1600 zopet »Velesselo«. (A, b, 47.) — L. 1636 kurat v samostanu Adam Wassermann. (A, b, 49.) — Po smrti kurata Luke Latomija predlaga samostan 22. apr. 1637 za kurata borovniškega vikarja Ivana Tavčarja. (A, b, 38.) —

29. jun. 1671 je velesovski kurat (župnik) dobil šentjurijsko faro. (A, b, 45.) — Isto faro je dobil 20. apr. 1700 velesovski župnik Jakob Krč. (A, b, 43.) — 20. apr. 1704 župnik Ivan Dominik Perner in kapelan Ivan Maren. (A, b, 49.)

Samostan: Po smrti Ane pl. Gallenberg je bila 31. maja 1475 za prednico potrjena Jera Plasl in naročeno je bilo cerkljanskemu župniku in naddijakonu, da jo je vmestil. (A, c, A, 46.) — 23. mar. 1495 je vladala samostan prednica (priorka) Barbara Mindorfer. (O. z.) — 12. marc. 1499 prosijo nune po naddijakonu patrijarha, da bi smele hoditi s privoljenjem prednice iz samostana gledat k živini in sprehajati se v bližnji gozdič, ker stoji samostan na močvirnem svetu in nune mnogo trpé za mrzlico. (A, b, 49.) — 8. jan. 1505 dobi prednica Barbara Mindorfer (Priorissa Monasterii Vallis B. M. V in Michelstetten) od patrijarha privilegije: 1.) da v posebnih slučajih za-njo ni klavzure, 2.) da se smejo moški, kadar treba, pogovarjati z nunami, a ne «solus cum sola», 3.) da smejo gospé, ki pridejo nune obiskat, po tri dni prenočevati v samostanu, 4.) da smejo bolehné nune hoditi iz samostana v kopel, ali na vrt, ali v bližnjo cerkev, in sicer po 2 ali 3 skupaj, 5.) da smejo nune v samostanski šoli podučevati dekleta, posebno one, ki so plemenitega stanu, ker ostanejo tako bolj verne, kakor če se vzgojé v svetnih šolah. Poslednje dovoljenje je izprosilo vojaštvo in plemstvo Kranjske (universis Militia et Nobilitas Carniole), ki je malo prej pisalo patrijarhu: «Virgines in saeculo educatae raro vel nunquam religioni fauere, imo vel nunquam religiose vivere, nisi institutae in monasteriis, praecipue nobiles.» (A, a, 25, 495.) — Po smrti Nežé pl. Liechtenberg (Hertenberg?) je bila 18. okt. 1553 potrjena za prednico Ana Gall. (A, c, I, 3.) — L. 1580 in 1589 je živela prednica Marjeta Maloprav. (A, b, 23.) — 26. maja 1582 je bil velesovski upravnik Jurij Schwab pl. Liechtenberg iz Tustajna zaradi luteranske vere odpravljen iz samostana. Jurij grof pl. Thurn je nunam pripo-

ročil, da naj izvolijo za upravnika Jurijevega sina, Frančiška Krištofa Schwaba pl. Lichtenberga, ki je bil izmed svojih bratov katoličan. (A, b, 43.) — 17. okt. 1593 in 13. marc. 1594 prednica Magdalena Strauss. (A, b, 38.) — Po njeni smrti je bila 25. okt. 1594 za prednico potrjena Magdalena Kern. (A, c, 3.) — Naddijakon Freudenschuss je l. 1595. cerkljanskega in šentjurijskega župnika obsodil v ječo s postom ob kruhu in vodi, ker sta brez dovoljenja prestopala klavzuro velesovskega samostana. Na lepo prošnjo in obet poboljšanja ju je odvezal. (A, b, 47.) — L. 1600 je prišla kuga v Velesovo, da so morale nune pobegniti iz samostana. (A, b, 48.) — Po smrti Magdalene Kern je bila 5. marc. 1632 za prednico potrjena Katarina Tavčar (A, c, 11), ki se omenja še 6. marc. 1635 in 22. apr. 1637. (A, b, 23.) — Po smrti Katarine je bila pa 24. nov. 1638 za prednico potrjena Rozina Kralj. (A, c, 10.) — 4. avg. 1641 prosi komisar Amigoni dovoljenja, da bi smel kak sosednji škof posvetiti 3 altarje v Velesovem in uvesti jedno nuno. (A, b, 38.) — Po smrti Rozine Kralj so si nune izbrale za prednico Ano Regino Tavčar pl. Strausseneck in so 6. sept. 1644 izvolitev predložile patrijarhu v potrjenje. (Izv. perg. list., A, b, 22.) — 12. sept. 1647 je bila po smrti Anc Regine Tavčar za prednico potrjena Rozina Oberegger. (A, c, 12.) — 20. nov. 1649 prednica Ursula. (A, b, 24.) — Ivana Suzana Paradaiser se imenuje prednica 29. jun. 1671 (A, b, 45), ter v letih 1682, 1688 in 1690. (A, b, 44.) — Po smrti Ivane Suzane Paradaiser je bila 5. maja 1693 za prednico potrjena Marta Gall. (A, c, 17.) — 20. apr. 1700 in 23. okt. 1721 prednica Ana Katarina pl. Petteneck. (A, b, 43.) — L. 1704. je bila podprednica (Subpriorissa) Marija Ana Gandini. Samostan je bil tačas še skoraj čisto lesen in na njegovem pokopališču je stala posvečena kapela sv. Jožefa. (A, b, 49.)

Vipava. 21. jun. 1304 se imenuje Reuman Vipavski. (E.) — 18. avgusta 1325 se omenijo: vipavski župnik Almerik ter duhovna Oton in Gutfred iz Vipave. (C, 3, 2.) Almerik

je župnikoval v Vipavi še 18. jul. 1337, ko se je bil Rodulf Svibenski odpovedal desetnam v Vipavi in je patrijarh te fevde podelil Rajneriju Picerni z Ostrovice. (D, 3, zv. B. l. 80.) — 12. sept. 1329 (?) se omeni Konrad, imenovan Ungnad, iz Vipave. (C, 2, 2.) — 22. sept. 1355 dà patrijarh Nikolaj svoj spodnji vipavski grad z gastaldijo in dohodki bratoma Majnardu in Hermanu, goriškima in tirolskima grofoma, s pogojem, da bodeta odpirala grad njemu in njegovi vojski, kadar se bode zahtevalo. (C, 3, 4.) — V koncu 15. stoletja stoji zapisanih cela vrsta vipavskih duhovnov, in sicer: 20. apr. 1481 duhovni pomočnik Jurij iz Ljubljane (A, a, 10, 361); 11. febr. 1485 in 4. marc. 1486 vikar Jakob (A, a, 11 in 12); 26. jan. 1488 duh. pomočnik Ivan Rogačar (A, a, 13, 254); Jurij Steinbach, župnik vipavski in prošt strassburški, 30. dec. 1488, 7. okt. 1489, ko je dobil naslov patrijarškega kapelana (A, a, 13, 254), ter 22. jan. in 29. marc. 1490 (A, b, 49), 13. in 30. apr. 1492 (A, a, 15, 339 in 17, 38), 3. dec. 1492 in 12. febr. 1493 (A, a, 15, 417 in 453), 7. okt. 1494 (A, a, 17); 24. okt. 1489 je za Andrejem Fabrom dobil kapelanijo Blaž (A, a, 13, 476); 21. jan. in 3. sept. 1490 kapelan Ivan Hohot (Chochot) (A, a, 14, 10 in A, b, 23); 20. febr. 1490 kapelan vipavskega gradu, zoper katerega se je glavar Leonard Herberstein pritožil, da ga je žalil na časti (A, b, 49); 9. maja 1490 duhoven (minister diuinorum) Martin Smolè (A, b, 49); 3. sept. 1490 Lovrenc, kapelan pri sv. Juriju (v Šturijah) in oficijant Ivan Tomaž, v fari sv. Križa, spadajoči pod vipavsko faro, duhovni pomočnik Jurij (A, b, 23); 13. apr. 1492 kapelana Jakob Dornik in Jakob iz Radovljice (A, a, 17, 38 in 40); 24. apr. 1492 vikar Martin Poschendorfer in kapelana Martin Ebriacher in Jakob Gracijan ter zornik Erazem (A, b, 49); 30. apr. 1492 vikar Martin (A, a, 15, 339); 31. okt. 1492 dobi vikarstvo Martin iz Kostanjevice (A, a, 15, 397), ki je imel isto še 1. jan. 1495 (A, a, 16, 31); 3. dec. 1492 Ivan, kapelan v Logu (in Hain), in vipavski duh. pomočnik Jurij (A, a, 15,

417); 12. febr. 1493 in 7. okt. 1494 farni vikar Martin Poschendorfer (A, a, 15, 453 in A, a, 17); 2. apr. 1493 Andrej, vikar sv. Jakoba v Vipavi (Viz. zap. I, 3); 3. jul. 1493 duhoven Jurij iz Kamnika, kapelan načelnika v vipavskem gradu, in beneficijat Jakob, ki je imel ob enem faro sv. Ivana »in Lubis« (A, a, 15, 499); 27. jan. 1496 dobi vikar Ivan Regensen od patrijarha ukaz, da naj izobči vipavske priležnike (A, a, 16, 176); 8. apr. 1497 vikar Martin, bivajoč pri Sv. Vidu v vipavski fari (A, a, 16, 361); vipavski župnik Peter Bonhomo, ki je stanoval v Trstu, kjer je pozneje postal škof, se omenja 17. jul. 1498 (A, b, 49) in 27. maja 1501 (A, a, 25, 44); njegov vikar Andrej Trecell (tudi Tregil) se imenuje 17. jul. in 13. avg. 1498 (A, b, 49), 1. jun. 1500 (A, a, 23, 77), 8. jan. 1501, ko je bil ob enem župnik pri sv. Ivanu (A, b, 49), in 31. jan. 1501 (A, a, 23, 144); Mihael Kralj (Chreyl), kapelan vipavskega gradnika in glavarja, 25. okt. in 12. nov. 1499 (A, a, 22, 228) in 13. marc. 1500 ob enem z vipavskima duh. pomočnikoma Ivanom de Malpurga in Ivanom Auer-om ter beneficijatom Andrejem (A, a, 23, 32); Ivan Auer (Houer, Ouer), doma s Sp. Štajerskega, se omeni tudi 1. jul. 1500 (A, a, 24, 42), 8. jan. in 31. jan. 1501 (A, a, 23, 144); 1. jun. 1500 zornik Baltazar in duhoven Martin Jamšek (A, a, 23, 77); 27. maja 1501 vikar Matija Habersack (tudi Abrasach) (A, a, 25, 44); 27. nov. 1500 duhoven Jakob Fraiburger, ki je bil za časa gospoda pl. Valsee kapelan v Devinu (l. 1500. je bil rimski kralj lastnik devinskega gradu) (O. z.); 23. jan. 1503 Jurij iz Vipave, ki je bil prej vikar tržaškega dekana Leonarda (A, a, 25, 230.) — L. 1488 in 1490 je živel vipavski tržan Leonard Czigayner (Cigan). (A, b, 31.) — Duhovskemu stanu so se posvetili Vipavci: Nikolaj, sin krznarja Tomaža, je postal 19. dec. 1495 v Čevdadu subdijakon na mizni titel duhovna Marina, pevca v čevdadski cerkvi, 27. febr. 1496 dijakon in 19. marc. 1496 mašnik; Primož Knebel, sin pok. Gregorja, 19. marc. 1496 na mizni titel senožeškega glavarja Henrika Elechar-ja subdijakon, 2. apr. 1496 dijakon in

28. maja 1496 mašnik; Sebastijan Schiek (tudi Sciech), sin vipavskega sodnika Leonarda, 27. febr. 1496 na titel vojnika Leonarda pl. Erberstayna (Herberstein) v Čevdadu subdijakon, 19. marc. 1496 dijakon in 24. sept. 1496 mašnik; Nikolaj Francz, sin Valentinov, doma od Št. Jurija pri Vipavi, 14. apr. 1498 v Ogleju subdijakon na titel bistrskega samostana, 9. jun. 1498 dijakon in 22. dec. 1498 mašnik; Jurij, Blažev sin, 21. dec. 1499 subdijakon na titel mokriškega grajščaka Davida Sebriacher-ja, 14. marc. 1500 dijakon, 4. apr. 1500 mašnik; Jurij, sin vipavskega sodarja (doleatoris), na titel Jurija Edlingerja 14. marc. 1500 v Čevdadu subdijakon, 4. apr. 1500 dijakon in 18. apr. 1500 mašnik. Tonzuro in nižje redove so dobili: 27. febr. 1496 Andrej Čepek, Petrov sin; 13. apr. 1498 Jurij, sin vipavskega kopelarja (balneatoris) Nikolaja, in 14. marc. 1500 Gregor Trupar, Primožev sin. (O. z.) — Vipavski glavar Jurij Gall (Capitaneus sive Castellanus) se omenja 4. jun. in 12. okt. 1504 (A, a, 25, 450) in 27. jan. 1505 (A, b, 49). 12. okt. 1504 so gnali njegovi stražniki in hlapci duhovna Matijo v ječo, češ da se je udeležil neke praske. Na vikarjevo besedo so ga pa precej izpustili. — Službovali so dalje duhovni: 4. jun. 1504 Luka, šolski vodja v Vipavi, in Sebastijan, namestni kapelan pri M. B. v Logu (A, a, 25, 388); 16. mar. 1505 vikar Matija Habersack (A, a, 25, 573), Sebastijan Medic, duh. pomočnik; Jurij, zgodnjik; Luka Mar, kapelan M. B. v Logu (in Augea), in Mihael, duh. pomočnik pri Sv. Vidu. (A, b, 49.) — Zanimiv je vizitacijski zapisnik v videmskem mestnem muzeju iz l. 1570. Naslov se glasi: «*Visitatio Apostolica facta per Rev. et Ill. Dom. Bartholomaeum Pursisiarum et Brugnariae Abbatem Mosacensem cum potestate et auctoritate Pontificis delegatum Visitatorem in civitate et Dioecesi in Statu Ser^{mi} Archiducis Caroli Austriaci.*» Iz tega zapisnika posnamemo o Vipavi nastopno: 9. marc. 1570 je vizitator maševal v cerkvi Sv. Križa. Po maši je prišel k njemu vipavski župnik (vikar) «*Stephanus Arbensis*». Faro je bil dobil od krškega ali strassburškega prošta Ivana

Ottingher-ja, ker je bila vipavska fara z ono prošitjo zvezana. Sv. zakramente so imeli v vipavski fari: pri sv. Križu, sv. Gvidonu, sv. Jakobu (Štjak), na hribu («in Monte») in pri sv. Mariji («Sumaria» = Šmarje). Od Sv. Križa do Vipave so računili 5 milj. V sredi je bil čez Vipavšico kamniten most. Dohodkov je imel vipavski župnik v Sv. Križu 18 vorn («urnas») vina in v Lokavcu 4 kvinče («congia») vina. Vsak gospodar je dajal njegovemu duhovnemu pomočniku 1 bokal («siculam») vina in nekaj odškodnine v denarju, kadar je opravljal zapisane maše. Vipavski župnik je bil dolžan trikrat v letu maševati in pridigovati v Križu, namreč na praznik najdenja in povišanja sv. Križa in v nedeljo po prazniku presv. R. T. Kapelan je hodil opravljat v Križ službo božjo vsako nedeljo in praznik. Duhovna opravila so se vršila po obredu oglejske cerkve v vsi vipavski fari. Krstne matice župnik ni imel. Krstni botri so bili po trije: pri dečku dva moška in jedna ženska, pri deklici dve ženski in jeden moški. Kar je bil Štefan župnik v Vipavi, še ni bilo sv. birme. V fari menda ni bilo še krivovercev, ker so vsi farani hodili k spovedi in prejeli sv. obhajilo le pod jedno podobo. Kapelani so dobivali od vsakega gospodarja po jeden bokal (siculam) vina in ob nedeljah obed in 4 solde, ali pa 12 soldov brez obeda. Za obhajila, pogrebe in maše dobivali so duhovni malo. V nedeljo po presv. R. Telesu so prirejali udje bratovščine presv. R. T. procesijo in imeli potem bratovski obed. Druga bratovščina je bila sv. Marije s 13. udi. Imela je vinograde, katere so obdelovali udje, in dobivala je iz njih po 10 kvinčev (congia) vina na leto. Bratovščina sv. Jakoba je štela 40 in ona sv. križa 24 udov. V Sv. Križu je bil mal hospital za starčke in v njem soba s tremi posteljami. Predstojnik mu je bil Tomaž Cosseva, katerega je postavil grof Jurij Thurn. — L. 1577. je živel v Vipavi plemenitnik Mihael Franckmann. (A, b, 24.) — 28. avg. 1581 je pisal nadvojvoda Karol grofu Lovrencu pl. Lanthieri-ju, da naj luterane Ivana Amigona, Baltazarja Seprechta, Jurija Cividatorja in Bernarda Distelna pošlje pa-

trijarhu, ako se ne bodo spreobrnil, vipavskega oskrbnika Julijana Cividatorja, ki se je drznil predikanta poklicati v Vipavo, naj pa takoj izpodí. (A, b, 48.) — Župnik Matej Scolasticus, prošt strassburški, postavi 25. jul. 1593 za provizorja v Vipavi ljubljanskega kanonika Jurija Gryšana. (A, b, 48.) 25. jul. 1595 se Matej Scolasticus imenuje prošt strassburški, gen. vikar krškega škofa in župnik vipavski. (A, b, 41.) — 11. jan. 1594 je bil Rok Blanda duh. pomočnik pri Sv. Vidu v Vipavi. (A, b.) — 8. mar. 1594 je dobil vikarsko službo Matej Forstner. (A, b, 34.) 28. maja 1597 je poslal Forstner Vipavca Tomaža Pomponija v Videm, da so ga posvetili v mašnika. (A, b, 41.) 25. febr. 1597 je tožil vikar Forstner patrijarhu, «da raste predrznost vipavskih luteranov. Navozili so že kup kamenja za svoje pokopališče, katero mislijo obzidati. Na pepelnico l. 1597. je Vincencij Amigon, vodja vipavskih luteranov, poklical iz Ljubljane Jurija Clemensa v Vipavo in mu dal svoje otroke krstit. Drugi dan so imeli luterani v hiši njegovega soseda Matije Jurkoviča shod in obhajanih je bilo po luteransko okrog 70 oseb». Naznanil jih je vikar nadvojvodi in prosil tudi patrijarha pomoči. (A, b, 49.) Kmalu potem je pisal Forstner patrijarhu tako: «Vincencij Amigon, sodnik v Vipavi, je tu vzrok vsemu luteranstvu. Svojega očeta Ivana je preslepil, da je moral pobegniti l. 1581. Ko je nadvojvoda Karol zatisnil oči, dvignili so luterani glave. Vincencij Amigon je s silo ukazal pokopati nekega luterana na našem pokopališču. Pridrl je bil nad-me z Ivanom Magaino in ukazal zvoniti pri luteranskem pogrebu. Zasramoval je tudi procesijo, ki je prišla iz Št. Vida v Vipavo, in se javno norčeval iz križa, da zdaj ne marajo Šentvidci več priti. Mojemu organistu je ukazal, da naj v cerkvi poje luteranske pesmi. Ob nedeljah bere ljudem krivoverske pridige. Ukazuje delati o praznikih in je meso o petkih in sabotah. Njegov brat Matija Amigon, ključar bratovščine M.B. in javni notar, je ravno tak. Tretji luteran je Gašpar Vekovec, ključar cerkve sv. Marka. Drugih je še več, a ti so najhujši.» (A, b, 48.)

V začetku l. 1598. piše Forstner, da bodo v nedeljo po prazniku sv. Rešnj. Telesa nastopni vipavski luteranci prestopili v katoliško cerkev: Izak Vokmar, Krištof Schmutz, Martin Godina, Peter Durus, Lovrenc Razpor, Jurij Bathise, Vrban Senar, Štefan Sluga, Jožef Magaina, Andrej Magaina, Lovrenc Amigon, Gašpar Pitamec, Mohor Šigavec in Ahac Krašen. Ostali so pa še luteranski: Baltazar Suapla, Jurij Grbec, Matej Pracek, Jeronim Pen, Ivan Amigon, Benedikt Pregel, dva Bolsina (?) Pregel, Andrej Falkon, Matija Amigon, Gašpar Kovačič, Jernej Boldin, Luka Kalin, Nikolaj Seprecht, Ulrik Mikuš, Jurij Pregel, Tomaž Pracik, Ivan Pičohar, Ivan Sluga, Baltazar Volk, Gregor Lušnik in njegov sin Gašpar, Jernej Benedičič, Melhijor Trušar, Lovrenc Flasch, Andrej Lanza, Matija Turkovič ter sinova Gregor in Ivan, Jurij Magaina. Razun tega so še štiri ženske in nekaj luteranskih Vipavcev prebiva v Ljubljani. (A, b, 49.) — 3. marc. 1598 je sporočil zopet vikar Forstner: «Ko je prišel ukaz od nadvojvode, da morajo luterani iti iz dežele, je sklical pl. Lanthieri 28. febr. 1598 vse vipavske luterane v grad in jim je prebral ukaz. Stražili so jih vojaki, dokler se nišo odločili, ali za katoliško vero, ali za odhod. Vsi so obljubili prvo, razun šestih, ki jih ni bilo blizu, in so bili že odšli. Grof in jaz jih učiva in prepričujeva. Prosim dovoljenja, odvezovati od krivoverstva.» (A, b, 44.) 27. mar. 1600 priporoči vikar Forstner dunajskega dijaka Ivana Kosevca, ki je bil porojen v Komnu in izrejen v Vipavi, za sv. redove. (A, b, 48.) — 24. jul. 1612 strassburški prošt Ivan Lux prosi patrijarha, da naj odpravi iz Vipave vikarja Matijo Sponsorja. (A, b, 23.) — Po smrti Gašparja Bianka dobi 3. dec. 1621 beneficij M. B. v Logu Jernej «de Mutiis, Conte de Cesana» (A, c, 9), in po Jernejevi smrti Adam Bučar (Putschar) 12. apr. 1624. (A, c, 10.) — 7. mar. 1634, po smrti Ivana Tacca, je bil od patrijarha potrjen za vikarja (župnika) Danijel Cordini de Costis, in nató, ko je Danijel l. 1637. resignoval, prezentuje strassburški prošt za faro Andreja Milosta iz Solkana. (A, c, 11.) — Vikar Andrej

Milost priporoči 6. apr. 1637 Jurija Samca in 13. septembra 1643 Jurija Janežiča za mašništvo. (A, b, 24 in 38.) Milost je vodil vikarjat še l. 1647. (A, b, 34.) — 6. nov. 1634 je bil ondi kapelan Štefan Benedičič. (A, b, 24.) — 12. maja 1643 je fara Sv. Križ, kjer je bil za vikarja Ivan Družina, s Savljami pri Rifemberku vred spadala še pod vipavsko faro. (A, b, 24.) — L. 1643. je bil v mašnika posvečen Ivan Terzel. «Titulum mensae» je dobil v Mekinah. (A, b, 18.) — 17. dec. 1646, po smrti Adama Bučarja (Puscar), je bil Bernardin Andriani od cesarja prezentovan za beneficij M. B. v Logu (Au) (A, b, 42), potrjen pa od patrijarha 21. jun. 1647. (A, c, 12.) — V jan. 1647 je v Šent-Vidu pri Vipavi kapelanoval Matija Trost (A, b, 34.) — 16. sept. 1650, ko je resignoval Andrej Milost, postane vipavski župnik (vikar) Andrej Mulič (A, c, 18). Župnik (vikar) Andrej Mulič priporoči 2. avg. 1659 Adama Bratin o, rojenega 25. maja 1633 pri Sv. Križu, in 7. marc. 1660 priporoči Ivana Leonarda Žvokelj na, ki je bil krščen 6. nov. 1634 v Vipavi, za mašništvo. (A, b, 24.) — Ko je Mulič odpovedal vikarsko službo v Vipavi, je 4. apr. 1666 strassburški prošt Kristijan Hartnig kot župnik vipavski podelil to službo Jeronimu Frideriku Ludoviku (?) grofu pl. Lanthieri-ju. (A, b, 45.) — Po odhodu Ivana Lotitscha je bil 3. sept. 1668 za vikarja cerkve sv. Jakoba v vipavski fari potrjen Blaž Klemen. (A, c, 14.) — 27. jan. 1687 je bil koadjutor vipavski Simon Naglost. (A, b, 24.) — Ko je resignoval vikar grof Lanthieri, je strassburški prošt 5. febr. 1685 predlagal za vipavski vikarjat Ivana Marijo Furlana (A, b, 45), ki je bil od patrijarha potrjen 23. mar. 1685. (A, c, 16.) — Po Furlanovi smrti je postal vikar Baltazar Lokar 2. sept. 1692 (A, c, 17) in po Lokarjevi smrti 6. okt. 1693 Ivan Friderik Schweiger pl. Lerchenfeld. (A, c, 17.) — 1. avg. 1709 se imenuje Franc Anton grof pl. Lanthieri, baron v Schönhausu, gospod v Vipavi, Rifemberku in Baumkirchenturmu. (A, b, 23.) — 3. maja

1714 je pisal vipavski župnik (vikar) Ivan Friderik Schweiger patrijarhu: «V moji fari je 20 duhovnov. V Vipavi imam 5 duhovnih pomočnikov in enega koadjutorja. Dva duh. pomočnika hodita okrog po vaseh, drugi trije pa opravljajo duhovno pastirstvo domá in se vrsté po tednih. Prva dva pomočnika imata po vaseh zunaj po dva kapelana, drugi trije pa po tri. Kadar je kaka slovesnost, pomagajo tudi kapucini, ki so v moji fari. Letos so tu umrli trije duhovni: Martin Lipovš, Pavel Leben in Jakob Wierssa.» (A, b, 49.) — V mašnike so bili posvečeni Vipavci: Jernej Potočnik l. 1723 ter Matej Bavde in Franc Trost l. 1731. (A, b, 49.) — 14. febr. 1750 je bil župnik vipavski Franč. Bernard pl. Ranfftshoffen, prošt v Strassburgu. (A, b, 42.)

Višnja Gora. 21. febr. 1349 se omenita brata Majnhard in Herard Višnjagorska (de Weysselberch). (C, 3, 4, 21.) — 13. marc. 1356 dobi desetine pri Višnji Gori od vasi «Kalez» do vasi «Posem» in na hribu od patrijarha v fevd Ernest, kakor jih je poprej imel njegov oče Rudolf pl. Seytzer iz Višnje Gore (de Wchselberch), ki je bil vazal oglejske cerkve. (C, 3.) — 23. apr. 1450 je pričal Urh, grof celjski, ortenburški in zagorski ter ban dalmatinski, hrvaški in slavonski, da je Gregor Kumpelar, sin Jurija Kumpelarja, v resnici patron cerkve Matere božje, ki stoji pri Višnji Gori ob cesti, in sicer zato, ker sta Gregor in njegov sorodnik Krištof Kumpelar dovolila, da se je sezidala omenjena cerkev na njunem svetu, in sta vrh tega darovala zanj tudi nekaj denarja. (A, b, 49.) — 24. maja 1475 se omeni duhoven Peter Peregrinov iz Višnje Gore. (A, c, A, 45.) — Oproda Evstah pl. Melez iz Višnje Gore se omenja 2. apr. in 24. sept. 1496 ter 18. febr. in 23. dec. 1497. (O. z.) — 18. marc. 1497 je služil Ivan Lengenbauer za vojnika višnjagorskemu glavarju. — 12. jul. 1496 je Leonard Višnjagorski (Weichselberger) ostavil kanonikat v Novem Mestu in postal župnik v Semiču. (A, a, 18, 218.) — 25. nov. 1496 so bivali v Višnji Gori duhovni: cesarski javni notar Ivan

Klobučič, duh. pomočnik Jurij Kapitlar, školastik Martin Lichtenwalder (Sevniški) in pevec (succentor) Jernej Marpurger. (A, a, 228.) — 7. apr. 1497 je dobil naddijakon Jakob pl. Turjaški od patrijarha ukaz, da naj prime s svibenskim glavarjem Andrejem a Turre višnjagorskega glavarja Ivana Lengeramer-ja (najbrž je ista oseba, kakor zgoraj omenjeni Lengenhauer), ker je ukradel Ambrožu pl. Repiču njegovo ženo «Anico». (A, a, 18, 362.) — V mašniški stan so stopili Višnjani: Žiga, sin pok. Jakoba Strnice (de Baysilberg), 19. dec. 1495 mašnik; Matija, sin pok. mesarja Pankraca, 25. marc. 1497 v Ogleju subdijakon na mizni titel g. Ivana «de Kunigsperg», 20. maja 1497 v Čevdadu dijakon; Peter, sin Klemena Lundre, 9. jun. 1498 subdijakon na mizni titel Volkarda pl. Turjaškega, nadkamornika Kranjske in Marke, 16. marc. 1499 mašnik. (O. z.) — 24. jan. 1501 se je Gregor, sin Ivanov iz Višnje Gore, odpovedal fari sv. Ruperta ob Savi (Videm). (A, a, 24, 318.) — 25. febr. 1504 sporoči kranjski vicedom Jurij pl. Eck patrijarhu, da je umrla neka žena v Novi Vasi (Neundorf), v šmarijski fari. Zaradi velikega snega so jo nesli pokopat na bližnje višnjagorsko pokopališče, kjer ležé tudi njeni stariši. A ondotni vikar se je branil jo pokopati, ker mu je šmarijski župnik in naddijakon Mihael Sterlecker prepovedal. Ukazal je postaviti mrliča v mrtvašnico in nekemu možu je naročil, da naj jaha po dovoljenje za pokop v Šmarijo. Mož je poprosil Sterleckerja dovoljenja in mu ponudil pogrebno pristojbino, namreč 40 solidov. A Sterlecker ni dovolil pogreba v Višnji Gori, rekóč možu, da, če je sam zamogel prijahati v Šmarije, naj bi bil še mrliča pritiral. Vicedom torej prosi patrijarha dovoljenja, da bi se smeli mrlič iz onih vasij, ki so daleč od Šmarije in blizu Višnje Gore, ob času zametov in povodenj pokopovati na višnjagorskem pokopališču. (A, b, 49.) — L. 1504. je tekla pravda zaradi beneficija M. B. pri Višnji Gori. Neki Gumppler (prim. zgoraj Kumpelar) ga je bil podelil duhovnu Matiji Lundri. Zanj se je potegnil naddijakon Sterlecker v Šmariji, ki ga

je investoval. V imenu stiškega opata je pa zastopal stvar višnjagorski župnik Jurij Kapitlar, ki je trdil, da Gumpeler nima patronske pravice, ker so Višnjani ustanovili oni beneficij za zgodnjika pri cerkvi M. B. zunaj mesta, in ta cerkev se je pač le zidala na Gumpelerjevem svetu. Pritrdila sta župniku tudi deželni glavar Viljem pl. Turjaški in Jurij pl. Eck 10. avg. 1504. V Višnji Gori sta bila tačas duhovna: Tomaž, sin Martina Bratanje iz Šmarije, in vikar Ivan iz Trebnja. (A, b, 49.) — Župnik Jurij Kapitlar (Capithler, Rector par. Ecclesiae in Bayxilberg) je prišel l. 1504. za 3 leta pod neposredno jurisdikcijo patrijarhovo, ker je naddijakon Sterlecker pretrdo proti njemu postopal. (A, a, 25, 406.) Kapitlar se imenuje 2. apr. 1506 in 18. maja 1507 večni vikar cerkve sv. Tilna v Višnji Gori (Weixelberg). (A, b, 48.) — 5. maja 1597 vikar (župnik) Jurij Kozlovič. (A, b, 49.) — 30. sept. 1600 vikar (župnik) Sebastijan Butalec. (A, b, 49.) — 29. marc. 1623 župnik Gregor Solnce (in Weixelburg). (A, b, 32.) — 12. sept. 1643 in 10. dec. 1644 župnik Mihael Rainischer. (A, b, 24 in 32.) — L. 1644. je bil v mašnika posvečen Mihael Pasik iz Višnje Gore. (A, b, 34.) — Farna klučarja sta bila l. 1644. mestni sodnik Ivan Markovič in Volbank Krosnik (Groznik). (A, b, 42.)

Vodice. 15. jan. 1305 je Urh (Ulricus), namestni naddijakon Kranjske in Marke ter župnik v Vodica (Vodicz), dobil ukaz zaradi plačevanja kolekt. (C, 9.) — 20. jul. 1329 (?) je enak ukaz dobil Gregor, župnik (in Vonditz) ter namestni naddijakon Kranjske in Marke. (C, 2, 2.) 6. jun. 1341 župnik (in Woditz) Gregor. Cerkev sv. Ulrika v Smledniku je bila tačas še vodiška podružnica. (E, I, a, 67.) — 12. febr. 1659 je grajščak Tomaž Hren (Chrön) pod Šinkovim Turnom vzel za kapelana Ivana Bratino. (A, b, 24.)

Vranja Peč. Patrijarh Bertrand vzprejme 10. jun. 1339 Artika Vranjapeškega (Articus de Rabensperch) med svojo družino (in suum familiarem). Pogodila sta se, da bode dobil vsaki mesec po dve marki solidov plače, ako bode služil patrijarha z orožjem in štirimi konji. (C, 3, 3.) 19. okt.

1341 se omeni duhovnik Henrik Vranjapeški (de Rabensperch). (D, 3, zv. 82, str. 166.) — L. 1704 je cerkev na Vranji Peči imela posvečen veliki altar sv. Urha. Bila je podružnica neveljska. (A, b, 49.) (Konec pride.)

Utemeljitev mesta Višnje Gore.

Poroča dr. J. Ev. Mauring.

Cesar Friderik IV. je dovolil z listino od dné 9. julija 1478 višenjskim tržanom, da so ostavili svoje staro selišče v dolini (sedanji Stari Trg) in utemljili na bližnjem hribu sedanje mesto Višnjo Goro. Ker si sami iz svojega premoženja niso mogli sezidati in utrditi mesta, podelil jim je pravico, da so smeli pobirati od vsakega tovrnega konja, ki je šel mimo mesta ali prišel tja na sejm, po jeden vinar mitnine. Cesar je sebi in svojim naslednikom pridržal pravico, odvzeti zopet mitnico. Iz šentvidske fare pri Stičini je predstavil tri sejme v novo višenjsko mesto, kjer so bili iste dni z istimi pravicami. Svobodno je bilo vsakemu, živež, kakor: ribe, divjačino, vino in žito, nositi v Višnjo Goro na trg. Onim, ki so se hoteli v Višnji Gori naseliti, naj so bili kogar koli podaniki, ni smel nikdo braniti naselitve. Svojemu upravniku v Višnji Gori, Hansu Sengheimer-ju, in njegovim naslednikom je cesar naročil, da naj se vse to zvrši.

Izvirna ustanovna listina na pergamentu z jednim odtrganim pečatom je shranjena v mestnem arhivu v Višnji Gori. Pisava je izredno čista v gotici. Glasí se listina tako:

Wir Fridreich von gotts gnaden Römischer Kaiser In allentzeiten Merer des Reichs In Hungern Dalmatien Croatien etc. Kunig Hertzog In Osterreich Zu Steyr In Kernndten vnd zu Krain etc. Bekennen Als vnser getreun lieben der Richter Rat vnd vnser Burger zu Weychselberg nach vnserm geschefft vnd beuelhen vnsern Marckht daselbs zu Weyselberg an ain annder ennde pawen vnd den zu der weer zue zerichten vnd zu ainer Stat zu erheben furgenomen haben, Das Sy denselben

paw vnd zurichtung von Irem aigen gut on vnser hilf in vermügen, Vnd haben In dardurch auch von vnsigen bi wegen vnd sunndern gnaden vergunnt vnd erlaubt vergunnen vnd erlauben auch wissentlich mit dem brief, das Sy nufuran vntz auf vnser widerruffen werer geschafft von ainem yeden Sēm Ros so daselbs zu Weichselberg fur oder durchgeet oder auf den Wochenmarckht daselbs hin kumbt ain pfennig zu mawt nemen mugen, Vnd solch gelt zu erhebung derselben Stat anlegen, vnd darauf verpawen sullen. Wir tun in auch die sunder gnad, das die drey kirchtag in sannt Veyts pharr bey Sittich so vormalis daselbs gehalten worden sein Nuhinfur daselbs zu Weichselberg mit allen den Irn Rechten freyhaitten auf die zeit vnd tag sullen gelegt vnd gehalten werden in massen die an den bemelten ennden bisher gehalten worden vnd gelegt gewesen sein onmeniglich vngehendert. Was man auch von Narung daselbhin gen Weichselberg bringet es sey wein Traid visch Wildpret vnd annder notdurft das sullen In vnser Pfleger daselbs zu Weichselberg wer die yetzuzaiten sein werden auf den Strassen noch anndern ennden nit nemen lassen noch daran ainigerlay Irrung tun. Was sich auch lewt daselbshin gen Weichselberg hewslich vnd wesentlich setzen werden wes lewt oder holden die sein die sol nyemands macht haben daselbst abzufordern in khain weis. Dauon gebieten wir den Edln vnsern lieben getreun u allen vnd yeglichen vnsern Haubtlewten Grauen Freinhern Ritttern vnd Knechten Verwesern, Vitztumben, Pflegern Burggrauen Burgermaistern Richtern Reten Burgern Gemeinden vnd allen anndern vnsern Ambtlewten vndertan vnd getrewn vnd in sunnderhait vnserm getrewn Hannsen Lenghaimer vnserm pfleger daselbs zu Weichselberg oder wer kunfftiglich vnser Pfleger daselbs zu Weichselberg sein wirdet, Das Sy die bemelten von Weichselberg bey solchen vnsern gnaden vnd freyhaitten gentzlich vnd berueblich beleiben lassen Vnd In daran Khain Irrung noch hinernuss tuen noch des yemands anndern zetuen gestatten in khain weiss. Doch die Maut nur vntz auf vnser widerruffen als vorsteet vngeuerlich. Mit vrkund

des briefs Geben zu Grätz am Phintzttag nach sannt vlichstag. Nach Christi geburde viertzehenhundert vnd im Achtvnd-sibentzigisten Vnsers Kaisertumbs im Sibenvndzwaintzigsten Vnserr Reiche des Römischen im Newnvnddreissigsten Vnd des Hungerischen im zwaintzigisten Jare.

Mali zapiski.

Občni zbor «Muzejskega društva za Kranjsko» se je vršil dne 14. februarja t. l. Zbralo se je 23 članov. Po pozdravu gospoda predsednika Andreja Senekoviča je čital društveni tajnik upravno poročilo o odborovem delovanju v minulem letu. Iz tega naj posnamemo nastopno: Društvo šteje sedaj 258 plačujočih članov in 70 naročnikov na «Izvestja». Publikacije zamenjava s 108. društvu, od katerih je prejelo zadnje leto 203 knjige in jih po pravilih podarilo Rudolfinumu. Podpore je dobilo od visokega c. kr. naučnega ministerstva 200 gld., od visokega deželnega zbora kranjskega 400 gld. in od slavne kranjske hranilnice sprva 150 gld. in potem še 110 gld. Izrekla se je velikodušnim darovalcem topla zahvala. Društvo je izdalo za l. 1893. skupaj 37 tiskovnih pól, in sicer 17 $\frac{1}{2}$ pôle v slovenskem jeziku (Izvestja), 19 $\frac{1}{2}$ pôle pa v nemškem jeziku (Mittheilungen). Stroškov je imelo l. 1893. skupaj 2053 gld. in 82 kr. Zaradi «neugodnih razmer» je napravilo društvo od zadnjega občnega zbora le troje predavanj; jedenkrat je govoril gospod ravnatelj Ivan Šubic o gorenjski vodni kotlini in dvakrat gospod Jernej Pečnik o svojih izkopavanjih. Društveni odbor je imel 5 sej, v katerih je potrebno ukrepal. Ker je visoki deželni zbor kranjski v letošnjem zasedanju sklenil osnovati novo «Muzejsko društvo», kateremu bode podelil večji vpliv na upravo muzeja, izrekel je poročevalec nado, da bode tudi pod novim naslovom sedanjega društva članom mogoče delovati v prosep deželnega muzeja in domoznanstva. Njegova vzvišenost gospod Jos. baron Schwegel se je v imenu članov zahvalil dosedanjemu društvenemu odboru za zelo marljivo in uspešno delovanje. Pri volitvah za dobo prihodnjih treh let je bil za predsednika jednoglasno izvoljen gospod c. kr. gimnazijski ravnatelj Andrej Senekovič, za odbornike pa z večino glasov nastopni ljubljanski gospodje: deželni glavar Oton Detela, c. kr. profesor Anton Kaspret, arhivar Anton Koblar, posestnik dr. Josip Kosler, c. kr. profesor Simon Rutar, profesor bogoslovja Josip Smrekar, c. kr. ravnatelj obrtnih šol Ivan Šubic in c. kr. profesor Viljem Voss. V seji dne 20. februarja je odbor izvolil g. dr. J. Koslerja za podpredsednika, g. J. Šubica za blagajnika in gosp. A. Koblarja za tajnika.

Slikane cerkve. (Pijava Gorica pri Igu, Sela in Lanišča pri Šmariji, Dedni Dol pri Višnji Gori.) — Ko sem preiskoval cerkev na Pijavi Gorici, sem našel zunaj na severni steni gotskega prezbiterija, kjer se je odlučil omet, stenske slike. Nekoliko več sem odlučil in videl sem, da so slike še dobro ohranjene in po večem le prebeljene. — Na Selih pri Šmariji so morali lani po streli poškodovani zvonik do polovice podreti. Pri tem se je na proželnji steni na desni strani zvonika pokazala slika, predstavljajoča med drugimi nedoločnimi osebami podobo svetnika škofa. Ker se skoro povsod blešče barve izpod beleža, utegnili bi se jih še več najti. — Na cerkvi v Laniščih, podružnici šmarijske fare, je na južni zunanji steni gotskega prezbiterija naslikana velikanska podoba sv. Krištofa, katere spodnji del je poškodovan, a dal bi se popraviti. Poleg te je manjša slika Križanega z Marijo in Janezom pod križem, a ta je deloma pobeljena. — Poleg precéj velike podružniške cerkve M. B. v Dednem Dolu stoji manjša cerkev sv. Duha, katero je dal cesar Jožef II. zapreti. Ladijo so podrli v začetku tekočega veka. Ličen prezbiterij je poznogotsk; žal, da so mu okna zazidali, eno pa povečali. Dobro se še spominjam, da je bil ves prezbiterij znotraj slikan na presno. Stene, rebra in kape so bile polihromovane. V kapah zvezdatega svoda in pri slavaloku so bili rastlinski okraske. Na notranjih plasteh (Leibungen) šilastih oken, katerih jedno je svoje lično krogovičje še ohranilo, je bil naslikan na vsaki po jeden svetnik. Slike so pobelili še-le pred 10. leti.

K. Črnologar.

Stare altarne svetilnice in kadilnice. Po Istri, Goriškem in Kranjskem, osobito na Notranjskem, v farah, katere so spadale nekdanj pod tržaško škofijo, nahaja se mnogo starih altarnih svetilnic in kadilnic iz medenine. Nekateri jim pripisujejo visoko starost, gotski izvor in veliko starinsko vrednost. Svetilnice so nekatere precéj velike, a ne posebno izbrano profilovane. Na treh krajih, kjer so pritrjene verižice, so narejene tri zelo površno modelovane podobe angeljev z velikimi očmi. Kadilnice so majhne in iz tanke medenine, kakor bi bile iz pločevine. Obojne označene svetilnice in kadilnice so benečanskega izvora, in njihova starost ne sega čez 200 let. Le one svetilnice, ki imajo okraske s predrtinami, imajo višjo starost, pa tudi večjo umetniško vrednost; tacih se pa pri nas ne nahaja ravno mnogo. Na vsak način pa bi bilo bolje, da se izvlečejo one opisane svetilnice in kadilnice zopet na dan iz stare šare ter postavijo v svojo prejšnjo službo, nego da se brez potrebe in z velikimi stroški napravljajo nove neukretne njihove sovrstnice. S.

Usnjate altarne blazine in kazule dobivajo se še po mnogih cerkvah pri nas, zlasti v podružnicah. Kazule nahajajo se bolj poredkem. Vsi ti usnjati cerkv. izdelki imajo na zlatem polju z oljnatimi barvami slikane cvetlice in razne ornamente iz dobe «rococo». Starost njihova ni ravno velika (100 do 150 let). Na sebi nosijo očitno znak, da je bila v onih časih pri nas propadla cerkvena umetnost. S.

V postojinski jami l. 1797. V hasperški grajščini so imeli dne 12. sept. 1797 ženitovanje. Glavni maršalni lieutenant baron plemeniti Montfauult se je bil oženil z udovo baronko Brabeck, rojeno baronico Valvasor. Slavnost se je končala z izletom v postojinsko jamo, ki je bila za to priliko posebno razsvetljena. Med Erbergovimi rokopisi v kranjskem deželnem arhivu leži list, ki ta obisk tako-le opisuje: «Kapniki delajo raznovrstne svode in podobe v jami. Veličastni so svodasti vhodi. Neizmerne so te višave in globočine, najstrašnejše ondi, kjer izvira Pivka. Težko se sicer pride notri. Človeku lahko spodrsne, da pade med skalovje. Za to priliko so se pa naredile velike priprave. Glavni maršalni lieutenant grof Karol Haddik je vse to priredil na čast novoporočencema. Na roko sta mu šla polka Blankenstein in Lobkovitz. Položili so po tleh deske, prižgali svetilnice, napravili napise z vprašanji in odgovori in po stenah so zažgali v dolgih vrstah bakle, ki so spremenile s svojim leskom jamo v tempelj vil. Tako je bilo vse razsvetljeno, da so se z vrha brali napisi v najglobokeji nižavi in narobe. Brez skrbi smo lahko opazovali krasoto narave, ko smo hodili sem ter tja. Veličastneje, kakor pod milim nebom so se razlegale po jami trobente in bobnice. Puške so gromele, da je bilo groza, in pištole so dajale odmev, kakor na prostem 24funtniki. Radost nam je priklopela do vrhunca, ko smo prišli do reke in do največjega svoda, ki dela lepo kapelo. Šli smo do 15 sežnjev globoko. Visokim gostom, generalom in štabnim oficirjem, bode ostal obisk postojinske jame vedno v najboljšem spominu.»

A. K.

Novoletna darila. V javnih uradih je bila nekdaj navada, da so delili za novo leto darila. Nahajamo jo že v najstarejših listinah. Na Kranjskem je veljala pri vseh gosposkah, pri mestnih in deželskih. V 16. in 17. stoletju — starejših zapiskov o tacih malenkostih nimamo — so imeli javni poslovnik nekako pravico do novoletnih daril. To posnemam iz tega, da se je na pr. deželni odbor o tej stvari posvetoval in sklepal v prav tisti obliki, kakor o najiminitnejših stvareh. L. 1682. na pr. je naročil deželnemu blagajniku (Generaleinnehmer), da naj razdeli za novo leto vsega skupaj 1000 gld., višjim uradnikom seveda v zlatu, vsem pak v gotovini. Dá naj: glavarju 100 tolarjev (Reichsthaler), njegovemu namestniku (Landesverweser) kot takemu 50, kot predsedniku deželnega sodišča (Amtspräsident) pa še 70 tolarjev, vsakemu prisledniku (Verordneter, Beisitzer) po 50 tolarjev; drugim nižjim uradnikom po 8 do 16, slugam po 3 do 6 tolarjev.¹ Tudi ljubljanski magistrat je delil taka darila, toda samo mestnim slugam, vratarjem in stražnikom, in sicer po 2 do 3 tolarje za osobo. Mestnim očetom niso za novo leto podarjali nič, pač pa o marsikaterih drugih prilikah v letu, posebno o ženitovanjih, bodi si, da so se ženili sami, ali pa kdo njihove rodovine.

¹ Glej deželne protokole iz l. 1682, v Rudolfinumu.

Mestni očetje take prilike niso nikoli izgrešili, da ne bi se bili spomnili svojega meščana s tem ali onim darilom, na pr. s sreberno ali zlato kupico, kakim prstanom, sodčkom «sladkega», to se pravi primorskega vina, itd. Tacih slučajev je zabeleženih v sodnih protokolih prav veliko.¹ Po novoletnih darilih so pri magistratu torej stregli le mestni služabniki. A sčasoma se je ta navada ustavila celo pri teh. V prvi polovici 18ega stoletja so jih dobivali le še tisti, ki so se oglašali zanje. Jedna tacih prošenj iz l. 1718. naj sledi tu: «Wohledle, Gestrenge, Edle, Feste, Ehrenfeste und Fürnembe auch Ersambe und Wohlweise und Hochgeehrteste Herren! Weilen ein einsamer Magistrat halbjährlich Zeit wegen der bestellten Beschreiber mit einem Neujahrsregal zu begnügen in rühmendesten gebrauche hat, also und damit ich dieser Ehre könne fähig werden, geschicht an Ew. Genaden und Herren meine geh. Bitte die geruhen mich vor dieses Jahr dass ich mich so viel an mir würdet in dero Rechtsangelegenheiten alles Fleisses gebrauchen will, mit einem Neujahrsregal zu begäbigen, dahin ich mich gehorsamst empfehle. N. Schreiber.»² Tako pri magistratu. Deželna gosposka pa je darila, novoletna in tudi vsa druga, v seji od 17. aprila l. 1717. odpravila popolnoma. Tekom stoletij so narasli namreč deželni stroški takó, da jih ni bilo več zmagovati. Zato je deželni zbor sklenil štediti ter je v ta namen odpravil marsikatero potrebno službo, pristrigel drugim plačo ter ustavil tudi vsa darila, ki so se dotlej delila pod raznimi imeni in o raznih prilikah.³ V početku tega stoletja se je tudi občinstvo začelo izneverjati novoletnim darilom. Na Kranjskem se je to zgodilo najbrže l. 1817.; poprej nisem o tem čital nikjer nobene besede. Ljubljancani so se reševali novoletnih voščil z odkupilnicami (Enthebungskarten). Oglašalo se je zanje veliko ljudi; prišlo je v ubožni zaklad zanje l. 1817. 397 gld. 29 kr., l. 1818. 515 gld. 57 kr., l. 1819. 513 gld. 45 kr., torej v treh letih 1426 gld. 31 kr.⁴

J. Vrhovec.

Iz ljubljanskih mestnih računov. V svoji knjigi «Ljubljanski meščanje v minolih stoletjih» sem nadrobno opisal prezanimivi boj meščanov s kranjsko gospodo za trgovinske njih pravice. Ta boj je stal Ljubljancane prav mnogo denarja. Leto za letom so pošiljali v cesarske pisarne v Gradec in na Dunaj najbolj prebrisane svoje mestne očete klečeplazit in moledovat okoli uradnikov, da bi se jim ne kršile njih stare trgovinske pravice. Tudi l. 1719. se je isto zgodilo; poslali so v Gradec v trgovinskih zadevah («wegen des Gayhandels») mestnega pisarja pl. Radiča in svetovalca Matijo Kristjana. Še ohranjeni račun, ki sta ga napravila in predložila magistratu o svojih

¹ Mestni arhiv.

² Empfang und Ausgaben der Stadt Laibach 1718.

³ Deželni arhiv v Rudolfinumu.

⁴ Illyr. Blatt, 1819.

potnih stroških, je v marsičem zanimiv. Vožnja po pošti je stala tjā in sem z vsemi postranskimi poštnimi stroški 29 gld. 3 kr. za osobo. V Gradcu sta se mudila 28 dnij ter porabila za hrano 46 gld. 42 kr., ali vsak dan povprek po 49 kr. starega ali 81 kr. našega denarja. Za stanovanje, posteljo in luč sta zaračunila za ves čas 9 gld., 3 gld. 34 kr. pa za darila, ki sta ja dala poslom pri odhodu iz Gradca. Stanovanje samo torej ni stalo za osobo na dan niti po deset krajcarjev. Da je pa račun rajše prevelik, kakor premajhen, je pač nedvomna stvar, ker popotnika gotovo nista sebi v škodo in mestni blagajnici v korist računjala manj, kakor sta izdala. To trditev podpira precej naslednja števila. Za svoj trud sta računila namreč mestu po 4 gld. na dan, in sicer z ozirom na to, da sta popotovala brez sluge, kateri jima je po pravici šel, ter sta s tem mestu prihranila precej stroškov. — Čisti štirje goldinarji na dan pa so bili za tedanje čase vsakako predober zaslužek. Kristjan je kot mestni svetovalec komaj v šestih letih toliko zaslužil, kakor sedaj v 28. dneh. A temu se še ne more visok račun očitati, kajti svetovalska služba je bila častna služba in tistih 25 ali 30 gld., kar je dobival na leto, niso bili plača, ampak nekaj častni dar. Druga pa je pri Radiču; ta je bil pravi mestni uradnik ter je imel nekaj nad 200 gld. plače na leto. Po odbitih vseh drugih stroških je tedaj zaslužil v 28. dneh toliko, kolikor sicer celega pol leta. Zanimivo je nadalje še to, koliko sta ta dva zastopnika glavnega mesta kranjskega izdala v Gradcu za darila cesarskim uradnikom. Nekemu Helmayerju sta dala za pisma, ki ja je v cesarski pisarni pustil rajni Graffhaiden, mestni svetovalec ljubljanski in poslanec v ravno teh trgovinskih stvareh, 8 gld. 24 kr. Manjšim uradnikom in pisarjem sta razdelila: prvemu 9 kr., drugemu 1 gld. 9 kr., tretjemu 24 krajcarjev, četrtemu 1 gld. 15 kr. Za vse stroške in pristojbine sta pustila v pisarni 159 gld. 34 kr. A to še ni bilo vse. Največje darove so dobili seveda višji uradniki pl. Ortenhoffer, dvorni knjigovodja de Apostolis, in nekov Weiss. Le tem uradnikom je poslal mestni magistrat čuden dar, prvima dvema vsakemu po jeden sodček (ein Lagel so 42 Viertel [bokal] hält), Weifsu pa cel tovor¹ najfinerja olja. To olje je veljalo 109 gld. 12 kr. Ta darila niso imela namena, cesarske uradnike podkupiti. Nikakor ne, ampak tiste čase je bila navada taka. Nekaj podobnega se je godilo leta 1738. Mesto je že davno želelo kupiti takozvano komendsko gilito v Ljubljani. Od starodavnih časov sem je bilo namreč nemškemu redu podložnih mnogo hišnikov in kajžarjev po predmestjih: po Krakovem, Trnovem, po Gradišču, Dunajski cesti in do sv. Krištofa. A tudi mesto je imelo pravico do teh ljudij; zavoljo tega so se razvneli med nemškim redom in mestom dostikrat prav neprijetni prepiri. Da bi se jim storil jedenkrat za vselej konec, želelo je mesto odkupiti od nemškega reda njegove pravice do imenovanih kmetov.

¹ Tovor = 3½ centa ali pa tudi 3 tovorji = 10 centov.

To je bilo tudi predstojniku tega reda prav po godu. A za ta nakup je bilo treba mestu cesarskega dovoljenja. Seveda so se take stvari rade zavlekovale, magistrat pa je želel naglega konca. Zato je poslal, po prislovici, da «nenamazan voz ne teče rad», v ta namen več sodov in sodčkov vina v Gradec in na Dunaj do vseh oseb, ki bi kolikor toliko lahko pripomogle, da stvar steče hitreje. Da pa teh daril ni nihče imel za podkupovanje, sledi že iz tega, da so poslali Ljubljanci vina, in sicer gotovo najboljšega, «vin di Draga», tudi komturju samemu in njegovemu oskrbniku. Taka darila so bila torej prav navadna stvar. Kot darilo se je zdela ljubljanskemu magistratu najbolj prilična stvar vino, zraven njega pa olje. Pred velikimi prazniki so se vozili in tovorili iz magistratovega dvorišča na vse strani manjši in večji sodi vina, katerega se je takrat točilo in prodajalo na Kranjskem neprimerno več vrst, kakor dandanes. To vino je bilo namenjeno ljudem, ki so ljubljanskemu mestu storili že res kaj dobrega, ali pa se je pričakovalo od njih, da utegnejo še kdaj storiti. Zato je imel magistrat vedno dosti prazne in polne posode za vse slučaje pripravljene. Ta stvar se jim je zdela tako imenitna, da so celo v javnih sejah govorili o njej. V mestnih zapisnikih za leto 1569. se čita na str. 235.: «An heute hat ein ehrsamer Rath beschloßen u. dem Stadtkammrer (to se pravi: mestnemu blagajniku) auferlegt, dafs er 10 Paar Weinlagel (sodčkov) zu 42 Viertel bestellen u. machen lasse, damit die ihrer Zeit des Falls gemeiner Stadt Nothdurft nach verwendet werden.»

J. Vrhovec.

Kdaj so začeli na Kranjskem krompir saditi? Da je ta neprecenljivi sadež storil pot z Angleškega na Kranjsko, je trebalo malo da ne 200 let. Da jo je pa sploh storil, se je bilo zahvaliti cesarici Mariji Tereziji. Le-ta je ustanovila na Kranjskem l. 1767. «Kmetijsko družbo», ki je prvič zborovala 26. oktobra tega leta. Že v tej prvi seji ji je cesarska vlada naročila izdelati pouk, kako najbolje saditi krompir, ali, kakor ga je ona imenovala, «zemeljska jabolka» ali «podzemeljski kostanj». Cesarica je celo obljubila, dva cekina darila dati vsakemu, kdor bi v štirih letih, do leta 1771., posadil kak prostorček s krompirjem, če tudi le toliko svetá, kar ga more delavec jeden dan prekopati. Kdor je sadil krompir, si je naklonil lahko celo dvojno darilo, kajti leto poprej je dala cesarica razglasiti: Kdor obdela kak pust, ali pa zboljša kak malo rodoviten kraj, bo prost 12 let vsega davka. Seveda gozdov sekati ni bilo dovoljeno. A na Kranjskem cesarica ni dosti opravila s priporočevanjem krompirja. Iz nova se je lotil te stvari cesar Jožef II. Leta 1788. je razposlal po vsem Kranjskem poziv do deželnih in mestnih gospodk, da naj priporočajo sajenje krompirja. Ta oklic je obetal ravno tako cesarsko darilo, kakor oni Marije Terezije, namreč po dva cekina; toda sedaj že samo za dve leti. Čez dve leti, pravi oglas, takih daril ne bo treba, ker bo med tem vsak kmet že sam zpoznal

krompirjevo korist in ga sadil. «Saj je vendar krompir najboljši nadomestnik za žito v taci letih, ko žito ne obrodi. Po Nemškem ga sadé že splošno, in tudi na Češkem ima že več 100.000 ljudij velike koristi od njega, bodi si da pitajo ž njim govedo ali perutnino, bodi si da delajo iz njega žganje, skrob (Stärke) in puder, da ga mešajo med kruh in ga rabijo pri raznih kuhah in pekah.» — Iz vsega tega se vidi, da se tekom več kot 20 let krompir ni mogel prikupiti Kranjcem. In tudi tedaj se n. pr. ljubljanski magistrat, kateremu je bil poslal cesar tak oklic, še nikakor ni mogel ogreti za ta novi sadež. V svojem poročilu o tej stvari je kar naravnost odsvetoval sajenje krompirja. Dejal je, da ni upati, da ga bo kdo nasadil, ker ljudje okoli Ljubljane pridelujejo le žito, da zemlja ni zanj, in da kmetu vsak drugi sadež na tisti njivi vrže veliko več.¹ A dolgo se pa tudi na Kranjskem niso mogli več ustavljati krompirju. V francoskih časih, torej v početku tega stoletja, je bil krompir že obče znan sadež na Kranjskem.

J. Vrhovec.

Kranjska školjka z biserom: Ni mi znano, je-li kdo že dobil v naši domovini kako školjko z biserom. Leta 1864. se je posrečilo pisatelju teh vrstic, dobiti školjko «Unio batavus Pfeiffer, var. M. reniformis F. Schmidt.» z biserom v neki rojici (rivulus) med Borovnico in Ohanico. Imela je živalica v svojem plaščku krasen, rudečkast biser, skoro grahove velikosti. Vidi se sedaj v deželnem muzeju Rudolfinumu. Čudno, da i te živalice napravljajo bisere. Do sedaj so jih našli le v školjki «Margaritana margaritifera L.» po imenu, katerih se v našem cesarstvu največ nahaja v čeških ribnjakih in sladkih vodah. Lepo beli, okrogli biseri so jako dragoceni, vendar ne več tako, kakor v prošlih stoletjih. Za časa cesarja Dragotina V. so imeli v madrijskem zakladu leta 1505. za 80.000 zlatov kupljeni biser. Največji biser je imel Filip II. na Španskem. Bil je jajčje velikosti in je tehtal 250 karatov. Doma je bil na otoku Margarita.

S. Robič.

Velika soda. Leta 1833. je dal lukenjski grajščak Anton pl. Fichtenau napraviti 1250 veder držeč sod iz hrastovega lesa. Tudi obroči so bili le leseni, in se ni rabilo pri vsem sodu prav nič železa. — Naslednje leto je dal Fichtenau narediti ravno tolik sod za zaloško grajščino (Breitenau). Ta dva soda sta bila znabiti največja, kar se jih je kdaj naredilo na Kranjskem.²

J. Vrhovec.

¹ Mestni arhiv ljubljanski fasc. ^{96—99}
97.

² Illyr. Blatt, 1819.

Slovstvo o domoznanstvu slovenskih dežel.

Das Dekanat Neunkirchen. Von Ignaz Orožen, Dompropst. 1893. — V preč. gospodu stolnem proštu Orožnu je našla lavantska škofija možá, ki je z velikim trudom in ostro razsodnostjo opisal velik kos njene zgodovine. Pisatelj je izdane knjige tudi sam založil, kar pri naših razmerah kaže novo požrtvovalnost. S pričujočim osmim zvezkom, ki obsega v mali osmerki 612 strani, je zgodovinsko obdelanih vsega skupaj 14 dekanatov lavantske škofije, in ostane jih še 10. Žal, da lepega dela pisatelj ne bode mogel sam dovršiti, ker toži, da mora zaradi starosti odložiti pero in ostali del prepustiti mlajšim močem. Žal nam je tudi, da dragocenih knjig ni izdal v slovenskem jeziku, kakor je bil tako lepo začel s «Kroniko celjsko». Védi bi s tem znabiti res ne bil toliko koristil, pač pa gotovo svojemu narodu, ki po večini ne ume nemščine, a zelo rad kaj čita o zgodovini svojega kraja. Seveda so ga v tem ovirali oni stari časi, v katerih je začel pisati, in pa to, da je večina listin, katere navaja po izvirnikih, nemška. Tem bolj nas pa veseli stroga kritika, ki daje njegovim knjigam trajno ceno. Čim bolj rijejo zadnji čas o slovenski zgodovini na svetlo spisi, ki niso družega, kakor veriženje nezanesljivih tiskanih virov, ki zmešnjavo le pomnožujejo, tem prisrčneje pozdravljamo Orožnovo knjigo, katera nam nudi zopet košček trdnih zgodovinskih tal. Popisane so v osmem zvezku fare: Nova cerkev, Vojnik, Dobrna, Vitanje, Šmartin v Rožni dolini, Frankolovo (Verpete), Sv. Jošt na Kozjaku in Črešnjice. Na koncu so popravki in dostavki k prejšnjim zvezkom. Natančno so opisane v začetku knjige vsega dekanata meje, gore, vode, ceste, prebivalci, gradišča, rimske starine, turški navali, kmetski panti, bolezni itd. Zanimivo je čitati na str. 24., da se l. 1025. reka Voglajna imenuje v listini «Oguanie», kar kaže, da so Slovenci tačas izgovarjali «l» za «v», kakor dandanes Gorenjci. V knjigi najdemo tudi mnogo važnih podatkov za kranjsko zgodovino, na pr. duhoven Pavel je bil župnik v Kranju 18. avg. 1376 (str. 145.); stiški in kostanjeviški samostan sta oskrbovala l. 1391. faro Novo Cerkev (str. 145.); Martin s Krškega je bil župnik pri Novi Cerkvi 1422 do 1435 in v Laškem 1438 do 1445 (str. 146. in 546.); dalje se omenijo: župnik Konrad Gallenberger 1455 do 1464 (str. 146.); Viljem Kozjakar, l. 1422. župnik pri Beli Cerkvi, (str. 546.); Nikolaj iz Črnelega l. 1319. (str. 268.) in Vitez Andrej Hohenwarter l. 1515., grajšček v Vojniku (str. 289.); v dobrnske toplice je šel l. 1579. ljubljanski škof Baltazar Radlic, in l. 1607. so prišle tja velesovske nune z dvema vozovoma (str. 363.); Kristan Turjaški je bil l. 1376. duhovni pomočnik pri Novi Cerkvi (str. 179.). Iz farnih matic je zajel pisatelj mnogo podatkov o kranjskih obiteljih, kakor: Ramschissl (184 in 368), Chumberg, Schrattenbach, Gaisruck (185 in 551), Saurau (187 in 551), Jabornigg, Scheyer (367 in 603), Čečkar (368), Lamberg (383), itd. Slomškov životopis

se nekoliko spopolni z zanimivimi črticami na str. 182. te lepe knjige. — Prav srečno se nam pa ne zdi razlaganje nekaterih krajnih imen, n. pr.: Dobrna (Neuhaus) in Dobrnica Guteneck (str. 291., 342. in 366.) se razlaga od besede: dober = gut, dobrina = das Gut. Ker stari Slovenci niso radi dajali krajem takó abstraktnih imen, tedaj je bolj verjetno, da oboje pride od starosl. besede dobr = hrast; po dobrih imajo dandanes ime razne Dobrave in po hrastih mnoge vasi, kakor tudi potok Hrastnica pri Loki. Vitanje (Weitenstein), str. 375., bi bilo lahko dobilo ime od staroslov. osebnega imena Vit, Vito (prim. Vito «Izvestja» III, 13, in Bitinje = Veitingen, «Izvestja» I, 64). Mihael Kummer pl. Kumberg ni bil od l. 1650. do 1658. prošt v Novem Mestu (str. 153.), ker je umrl že 13. jun. 1653. Mogoče je, da sta bila Bertold Rabensberger, dobrotnik bistrskega samostana (507), in Marjeta Rabensberger, prednica mekinskega samostana (508), domá s kranjske Vranje Peči (Rabensberg). G. prof. Kaspret je dokazal (Mittheilungen des M. V. f. Krain, VI, 5), da sta bila Erazem pl. Scheyer in soproga Felicita posestnika kranjske Soteske (Ainödt), tedaj ni gotovo, da bi bila isti čas imela tudi štajersko Socko (Einöd), kakor meni pisatelj na str. 215. — Tiskovnih pomot je malo v knjigi. Olschnig (197) je Olschuig = Olševček; dalje stoji 1828 nam. 1528 (stran 27.), in na 514. strani se nam sumljiva zdi letnica 1832. — Izvrstno knjigo prav toplo priporočamo vsem Slovencem, ki se pečajo z domoznanstvom, da si jo naročé.

A. K.

Sekelji. Rodoslovna in životopisna razprava. Spisal M. Slekovce, župnik. Ponatis iz «Slovenca». 1893. 50. strani.

Geologisch-bergmännische Karten mit Profilen von Idria nebst Bildern von den Quecksilber-Lagerstätten in Idria. Aufgenommen von den k. k. Bergbeamten. Redigirt von dem k. k. Oberberg-rathe Wilhelm Göbl. Herausgegeben auf Befehl seiner Excellenz des Herrn k. k. Ackerbauministers Julius Grafen Falkenhayn. Wien, 1893.

Mittheilungen der k. k. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Kunst- und historischen Denkmale (l. 1893.) zv. 19., seš. 3. str. 160.: Konrad Črnologar: *Die Pfarrkirche U. L. F. zu Sanct Marein* (z dvema podobama).

Dr. Karol Marchesetti v Trstu je opisal v XV. zvezku «*Bollettino della Società adriatica di scienze naturali*» svetolucijske izkopine, o katerih govori prvi članek v tem sešitku.

Gustav Adolf Zwanziger. Životopisna črtica. Ponatis iz «Carinthia» II., št. 6, 1893. — Porodil se je Zwanziger na gradu Pred Malim Mostkom pri Novem Mestu dné 29. julija 1837. Živel je v Celovcu in mnogo pisal o botaniki. Umrl je dné 10. junija 1893 za kapjo.

Izdaje in zalaga «Muzejsko društvo za Kranjsko».

Tiskala Kleinmayr in Bamberg v Ljubljani.